

Kúria
Büntető Kollégium
Joggyakorlat-elemző csoport

2013.El.II.E.1/4.

A vád törvényességének vizsgálata
2013.

Összefoglaló vélemény

2014. április

TARTALOM

I. Előzmény

1. Vizsgálati tárgykör kijelölése, a joggyakorlat elemző csoport.
2. Vizsgálat ütemezése és módszere

II. A vizsgálat és a Kúria középtávú intézményi stratégiája

1. A középtávú intézményi stratégia elvárásai
2. A középtávú intézményi stratégia és a vizsgálati jelentés kapcsolata

III. A vád közjogi vonatkozása

IV. Problémafelvetés

V. Az elemzés szempontjai

1. A vád törvényességének elsődleges feltételei; a vád hiányossága
[vádlegitimáció]
 - a) A vád benyújtásának törvényessége
[alaki legitimáció]
 - b) A vádbeli tartalom törvényessége (tényállás és egyéb kellékek)
[tartalmi legitimáció]
2. A vád törvényességéhez kapcsolódó másodlagos kérdések

VI. A vád törvényességének jelentősége a magyar büntetőeljárás rendszerében

1. A vádló és a vád az eltérő büntetőeljárás rendszerekben
2. A vádló és a vád a magyar büntetőeljárásban
3. A vád mint döntés a büntetőeljárásban

VII. A vád további kérdéses pontjai

1. A vádemelést megelőző eljárás és a vád törvényessége
2. A vád perbeli javíthatóságának kérdése
 - 2.1. Közbenső eljárás igénye, kérdése
 - 2.2. Tettazonosság kérdései
3. A „pontosan körülírt” kitétel értelmezése
4. További másodlagos kérdések

VIII. Jog-összehasonlító vizsgálat

1. A vizsgálódás módszertana
2. Az összehasonlítás eredményei
3. A vádért viselt felelősség a vizsgálat tükrében

IX. Elemzési tanulságok**Melléletek**

- a váderedményesség nemzetközi áttekintése
- a nemzetközi jog-összehasonlítás körében kapott német válasz

Csatolt

Dr. Király Tibor akadémikus, professor emeritus és Dr. Erdei Árpád professor emeritus, az Alkotmánybíróság volt elnökhelyettese - vizsgálati tárgykörben tett – észrevétele

I. Előzmény

1. A vizsgálati tárgykör kijelölése, a joggyakorlat-elemző csoport

A Kúria elnöke a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bsz.) 29. § (1) bekezdése alapján

- a büntetőjogi ítélkezési tevékenység vizsgálata keretében 2013. évre „a vád törvényessége” vizsgálati tárgykört határozta meg ;
- a joggyakorlat-elemző csoport tagjának kijelölte dr. Akác Zoltán kúriai tanácselnököt, dr. Belegi József kúriai tanácselnököt, dr. Katona Sándor kúriai tanácselnököt, dr. Mészár Róza kúriai tanácselnököt, dr. Soós László kúriai bírót, dr. Varga Zoltán kúriai bírót,
- a joggyakorlat-elemző csoport vezetőjének kijelölte dr. Márki Zoltán kúriai tanácselnököt [2013.El.II.JGY.1/1.-7.szám].

A joggyakorlat-elemző csoport vezetője a joggyakorlat-elemző csoport munkájába részvételre felkérte és a Bsz. 29. § (1) bekezdése alapján a csoport munkájába bevonta

- dr. Kelemenné dr. Rácz Katalin törvényszéki kollégiumvezetőt, dr. Mesterházy István törvényszéki kollégiumvezetőt, dr. Pócza Róbert járásbírói bírót,
- dr. Belovics Ervin Legfőbb Ügyész helyettesét, dr. Galli István ügyvédet,
- dr. Király Tibor akademikust, professor emeritust, dr. Erdei Árpád professor emeritust, az Alkotmánybíróság volt elnökhelyettesét, dr. Hack Péter tanszékvezető egyetemi docent (ELTE) és dr. Bencze Mátyás egyetemi docent (Debreceni Egyetem) [2013.EL.II.JGY.1/1.].

2013. április 29-én a joggyakorlat-elemző csoport alakuló ülést tartott a Kúrián, melyen a résztvevők tisztázták a vizsgálat irányát, módszerét, ütemezését.

Az évente egymást követő elemzések sorrendjét célszerű úgy meghatározni, hogy ezek révén a bírói kar és az érintettek szélesebb köre, valamint a közvélemény egyaránt átfogó képet kapjon a büntető igazságszolgáltatás gyakorlatáról.

2012. évben a büntető joggyakorlat-elemző csoport a különböző szintű bíróságok egymás közötti viszonyáról alkotott képet a hatályon kívül helyezések vizsgálata során. A vizsgálat megállapításai, valamint a javaslatok pedig kifejezetten a hatályon kívül helyezés perjogi viszonyára vonatkoznak; erősítve a Kúria szerepét.

2013. évi vizsgálat a büntetőper másik állami résztvevője, az ügyész tevékenységét érinti, egy szintén eljárásjogi kategória, a „törvényes vád” értelmezési és alkalmazási gyakorlatának elemzésével. (Ez a sor 2014-ben a védői jogok érvényesülésének vizsgálatával folytatódik, miáltal a büntetőper minden lényeges, egymást kölcsönösen kiegészítő, feltételező eleme vizsgálat alá esik.)

A vád törvényességével összefüggő bírói gyakorlat elemzése fontos lépés. Már a hatályon kívül helyezések elemzésekor felmerültek a törvényes vád értelmezésével és megítélésével kapcsolatos problémák.

Bizonyos ügyekben az okozta a nézeteltérést az első- és másodfok között, hogy milyen vád minősül törvényesnek, más ügyekben pedig a törvényes vád törvénytől megállapításának konzekvenciáit illetően merültek fel jogértelmezési kérdések. További dogmatikai probléma, hogy miként lehet elhatárolni a törvényes vád hiányára alapozott eljárás-megszüntetést, a bűncselekmény hiányára alapozott – a tárgyalás előkészítésének szakaszában meghozott – eljárás- megszüntetéstől.

Megválaszolóra váró kérdés a törvényes vád - abszolút hatályon kívül helyezési okok közötti - státusza. Az 1896. évi XXXIII. törvénycikkben (Bp.) az alaki semmisségi okok között szerepelt (384. § 11. pont), a Bp. utáni büntetőeljárás jogszabályokból kimaradt, és csak 2006-ban került vissza az abszolút hatályon kívül helyezési okok közé.

Valószínűsíthető, hogy más indokok vezérelték a kodifikációt 1896-ban (ekkoriban a jogállami büntetőeljárás megteremtésének részeként lett kimondva, hogy csak törvényes vád alapján indulhat bírósági eljárás valakivel szemben), mint 2006-ban (amikor inkább a vád alkalmassága iránti kritika volt hangsúlyos).

A hatályon kívül helyezési gyakorlat vizsgálata során felmerült jelenség az ítélezés kritikus viszonya egyfelől a felmentéssel szemben, másfelől a vád törvényessége iránt.

A törvényes vád elemzésének továbbá nemcsak dogmatikai, illetve a bírakat és ügyészeket érdeklő, érintő nézőpontja és szempontja van, hanem a szélesebb jogászi és nem jogászi közvélemény számára is informatív. Alapvető, hogy a bíróság milyen szempontból van kötve a vádhoz, mennyire kell ragaszkodnia ahhoz a „hozott anyaghoz”, amelyet a vád tartalmaz. Alapfeltevés, hogy a büntető bírósági döntésnek valóságúnak és igazságérvényűnek kell lennie. Ez a közvélemény jogos elvárása is.

A közvélemény elvárása ugyanakkor az is, hogy a vádló megfelelő módon tegye a bíróság asztalára a valóságnak azt a szeletét, amellyel a bíróságnak foglalkoznia kell.

Ez felveti azt a kérdést, hogy a bíróságnak milyen „mozgástere” van a vádban foglaltak pontosítását, esetleg kiegészítését illetően.

Látszólag a vád törvényessége kapcsán közömbös, valójában lényeges gyakorlati kérdés a vád olyan tartalma, ami a büntetőbíróság számára fontos, viszont más szempontból (személyiségi jogvédelem) kritika alá eshet.

Ezen szempontok mentén kezdődött az elemző munka, melynek terjedelme a hatályon kívül helyezési gyakorlat vizsgálatához hasonló.

A vizsgálat nyilvánvalóan – gondolatiságában mindenképpen – kitekintéssel lehetett (és volt is) a büntetőeljárás törvény újraalkotását elkezdő folyamatra, a kormány előtt lévő, elfogadásra váró szabályozási koncepcióra.

Mindemellett jellegadó, hogy a büntetőeljárás egyik lényegének a bíróság és az ügyész (a vád és ítélet) viszonyának elemzése bírói szemszögből olvasható, kiindulva abból hogy a bírónak a büntetőeljárással nem célja, hanem dolga van.

2. Vizsgálat ütemezése és módszere

A tárgykör elemzése kapcsán 3 tevékenység markánsan elkülöníthető:

- a konkrét határozat kigyűjtése (BH-ból, anonimzált adatbázisból),
- a nemzetközi (más európai országbeli) jogállapot kiismerése, összevetése a hazai helyzettel,
- a hazai gyakorlati és elméleti tapasztalatok összegzése, egybevetése más országokéval, és szemléleti vagy szabályozási beavatkozási pontok megállapítása.

A tevékenységek elvégzése nem feltétlen egymást feltételező, egymást követő, hanem párhuzamosan, önállóan is végezhető volt.

Megtörtént a törvényes váddal kapcsolatos, elemezendő eseti döntések kigyűjtése. Az anonimizált nyílt bírósági adatbázisból 100 darab olyan ügyet kellett kiválasztani, amelyekben 2006-tól kezdődően a bíróság és a vád viszonyának értelmezése felmerült. Ebben az adatbázisban szerepelnek ügyek minden törvényszék és ítéletábra illetékességi területéről. A csoport tagjai kiválogatták továbbá a BH-ban, a Kúriai Határozatok Tárában valamint az IH-ban közzétett

releváns eseti döntéseket, és a 2012. évi joggyakorlat-elemző munka során látóköerbe került ügyeket is.

2013. szeptemberéig:

- dr. Pócza Róbert bíró úr és dr. Bencze Mátyás tanár úr kigyűjtötte a Bírósági Határozatok 2006-2013. évi számaiban közzétett döntéseket;
- dr. Kelemenné dr. Rácz Katalin kollégiumvezető asszony kigyűjtötte az Ítéltáblai Határozatok 2006-2009. évi számaiban közzétett döntéseket;
- dr. Bencze Mátyás tanár úr kigyűjtött az anonimizált (2008-2012. évi) adatbázisból összesen 103, 20 kúriai és 83 ítéltáblai határozatot [Debreceni Ítéltábla: 19, Fővárosi Ítéltábla 52, Győri Ítéltábla: 4, Pécsi Ítéltábla: 4, Szegedi Ítéltábla: 4; a kigyűjtések rendelkezésre állnak.]

A kigyűjtés során világossá vált, hogy a vád törvényességével kapcsolatos gyakorlati problémák köre korántsem annyira széles, mint a hatályon kívül helyezési gyakorlattal összefüggő jogértelmezési kérdéseké. A vád törvényességét illetően jól azonosíthatók azok az alapvető kérdések, melyek visszatérően felbukkannak, és amelyek bizonytalanságot okoznak a gyakorlatban. Ezek a problémák a BH-ban és EBH-ban is tükröződnek, így nem volt szükséges részletes empirikus elemzésre a problémák azonosításához.

2013. szeptember 30-áig sor került a jogösszehasonlító vizsgálatokhoz elengedhetetlen külföldi (európai) joggyakorlat feltérképezésére. Ehhez készült egy kérdéssor, melyet a Fair Trial International nevű civil szervezet küldött szét az Európai Unió tagállamaiban dolgozó büntető-eljárásjogászoknak. A kérdések azt firtatták, hogy léteznek-e a magyarországihoz hasonló problémák a törvényes vád értelmezésével kapcsolatban. A kérdésekre Angliából, Németországból, Olaszországból, Csehországból, Bulgáriából, Finnországból és Portugáliából érkeztek válaszok.

2013. október 30-áig megtörtént a külföldről érkezett ismertetések lefordítása és feldolgozása.

2013. novemberéig elkészült a vád törvényessége vizsgálatának jelentésvázlata; ami a hazai és nemzetközi tapasztalatokból leszűrt tanulságok gyűjteménye; keretét, egyben kiindulópontját képezte az összefoglaló jelentésnek.

2013. november második felében a joggyakorlat-elemző csoport tagjai kézhez kapták a

jelentésvázlatot, valamint javaslatot a jelentésvázlat alapján megfogalmazható konkrét elvi álláspontokra; azonkívül a beszerzett nemzetközi adatok közül a német helyzet részletes (német szakember magyarra fordított) ismertetését.

II. A vizsgálat és a Kúria középtávú intézményi stratégiája

1. A középtávú intézményi stratégia elvárásai

A 2012. évben végzett (első) büntetőjogi tárgyú joggyakorlat-elemzésről készült jelentés általános jelleggel összefoglalta e tevékenység célját, hatókörét, módszertanát. Az így kialakított keretek tarthatónak bizonyultak, a korábbi jelentésben írtak megisméltése nem szükséges. A 2013. év fejleménye volt azonban a Kúria középtávú intézményi stratégiájának elkészítése, mely elsősorban a Kúria jogegységesítő tevékenységére koncentrált. Szükséges ezért az elvégzett elemzés stratégiához való illeszkedésének bemutatása.

A vád törvényességével kapcsolatos joggyakorlat-elemzés kétféleképpen kapcsolódik a Kúria intézményi stratégiájához.

Egyfelől maga a kúriai stratégia tartalmaz bizonyos elvárásokat a joggyakorlat-elemzés helyét és rendszerét illetően. E körben a stratégia meghatározta azokat a szempontokat, amelyeket a joggyakorlat elemzés során célszerű követni. Az összefoglaló jelentés tekintettel van ezekre a szempontokra [a stratégia 2.5.2.2. és 5.6. pontjai].

A joggyakorlat elemzés tárgyának kiválasztása a közvélemény előtt ismert, a büntetőeljárás lényegét érintő, és egyben szakmai részről is felmerült témakörre figyelemmel történt. A tavalyi joggyakorlat-elemzés tárgya a különböző szintű bíróságok viszonya – a hatályon kívül helyezések gyakorlata – volt. Jelen elemzés a bíróság és az ügyészség viszonyára – az ügyész által benyújtott vád törvényességének kérdéseire – vonatkozik (jövőbeni elemzés tárgyát képezheti a védői jogok érvényesülése – tehát a bíróság és a védő, védelem viszonya).

A joggyakorlat-elemzés követte a stratégia iránymutatását abban is, hogy a csoport tagja nem csak a Kúria, hanem más bíróság bírójára, továbbá az akadémiai szféra képviselője, ügyvéd és ügyész is. Ekként elméleti és gyakorlati szempont együttesen érvényesül, s betekintés nyerhető a Kúria jogegységesítő tevékenységébe (ami szintén stratégiai cél).

Az elemzés – szintén a stratégia céljaival összhangban – feltárja a vád törvényessége mögötti elvi hátteret: azt hogy miképpen illeszkedik a vád a büntetőeljárás jelenlegi struktúrájába,

és milyen szerepet tölt be a vádat képviselő ügyész a nyomozás és a tárgyalás szakaszában.

A stratégia az 5.6.2. pontban tézisszerűen is megfogalmazza, hogy a vizsgálatnak a joggyakorlat számára jelentős kérdést kell érinteni, és az elkészült jelentésnek informáló és orientáló feladatot kell ellátni a bíróságok felé.

Vitathatatlan, hogy a vád törvényessége garanciális eleme a (jogállami) büntetőeljárásnak, és a jelenlegi büntető joggyakorlat egyik neuralgikus pontja éppen e „törvényesség” mibenléte. Az összefoglaló jelentés tartalmazza a kérdéskörrel kapcsolatos legfontosabb problémákat és javaslatokat tesz a jogértelmezési kérdések egységes elvi alapon történő eldöntésére.

2. A középtávú intézményi stratégia és a vizsgálati jelentés kapcsolata

A stratégiában rögzített elvárásoknak megfelelően túl másik összefüggés a joggyakorlat-elemző tevékenység és a kúriai stratégia között, hogy a stratégia-alkotás és a joggyakorlat-elemzés egyaránt koncepcionális problémákat tárgyal.

Amíg azonban a középtávú intézményi stratégia elkészítése arra irányult, hogy kimutassa, milyen problémái vannak a kúriai működésnek és ehhez képest hol kell beavatkozni, milyen eszközökkel kell változásokat elérni, addig a joggyakorlat-elemző tevékenység egy adott kérdés vonatkozásában tárja fel a gyakorlat bizonytalanságait, és stabil, koherens elvi alapról indulva tesz javaslatot a gyakorlat számára.

Amint az intézményi stratégiának sem szerepe, hogy feltétlen a legjobb színben tüntesse fel a működést, úgy a joggyakorlat-elemzés értelme sem korlátozható annak bemutatására, hogy mely kérdésekben helyes jelenleg a gyakorlat. A joggyakorlat-elemző tevékenység akkor éri el a célját, ha a rávilágít a gyakorlatban meglévő feszültségekre és problémákra, és a bizonytalan elemek vonatkozásában irányt tud szabni a gyakorlat számára.

Régebbi diskurzus tanulsága, hogy bírói jogalkotás és alkotó módon történő – de törvényi keretekben maradó – bírói jogalkalmazás nem ugyanaz. Előbbi nem fogadható el. Utóbbi azonban hivatásos bírakkal működő eljárési rendszerben a hivatali (bürokratikus) működésbe hajlás ellenszere, ellentéte – valamely jogkérdés, joggyakorlat kapcsán ugyanis nem csupán a fennálló, hanem a jövőbeni helyzet lehetőségével is számot vet (értelemszerűen ez csupán eljárési jog terén lehetséges szemléletmód).

III. A vád közjogi vonatkozása

A vád nem csupán az állami büntető igény érvényesítésének eszköze, hanem ésszerű korlátja is, amely az adott ügyben a büntetőhatalom határa. Ennélfogva a törvényes vád vizsgálatakor szem előtt kell tartani a tisztességes eljárás követelményeit (ld.: Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga).

Másfelől, tekintettel kell lenni arra, hogy a vád törvényességének követelménye a vádelv részét képezi a perbeli funkciók megosztásával, a vádló váddal való rendelkezési jogával és a bíróság vádhoz kötöttségével együtt [14/2002. (III. 20.) AB határozat].

A vád jelenlegi rendszerének megértéséhez elengedhetetlen annak vizsgálata, hogy milyen büntetőpolitikai szerepet tölt be a vádemelés.

A hatályos jog mögötti igazoló elvek feltárásához érdemes elemzés tárgyává tenni a vádzsűrit, vád alá helyezési vagy közbenső eljárást mint alternatív modellt, amely iránti – szakmai körben és a közvéleményben rendre visszatérő – igény valójában nem csupán büntetőeljárás, hanem közjogi kérdés is.

A vádzsűri léte szorosan összefügg az ítélező bíróság közjogi helyzetével, vagyis ha esküdtbírósról van szó, akkor feltétlenül szükséges megelőző döntés a vád eljárásra bocsátásáról, ha viszont hivatásos bíróságról van szó, a kérdés nem ilyen egyértelmű.

Leegyszerűsítve az mondható: ha a végrehajtó hatalom közvetlenül „megy” az igazságszolgáltatáshoz, akkor elengedhetetlen közbenső – szűrő – eljárás, amennyiben viszont az ügyész közjogi státusza független, akkor erre nincs feltétlenül szükség.

Ha tehát például a nyomozás titkosan és szoros kormányzati irányítás alatt folyik, majd a kormány alá rendelt ügyész emeli a vádat, akkor fontos, hogy egy független testület vizsgálja meg az eljárásra bocsátás lehetőségét, hiszen adott esetben nem teszi ki a terheltet a legsúlyosabb következményekkel fenyegető és jó hírét veszélyeztető eljárásnak – feleslegesen.

Az 1951. évi III. tv. (Bp.) 1954. évi novellája ismerte az előkészítő ülés intézményét, ahol a súlyosabb ügyekben egy hivatásos bíróból és két ülnökből álló tanács megvizsgálta a vád alaposságát.

Az 1962. évi 8. tvr. az egyszerűsítés és a gyorsítás érdekében újraszabályozta a

büntetőeljárást. E törvény szerint már nem csak a súlyosabb ügyekben kellett lefolytatni a vádelőkészítési eljárást. Ez a törvény ugyanakkor már ismerte a terheltté nyilvánítás intézményét, így a gyanúsított már nem volt elzárva a nyomozás során az iratoktól, mint a korábbi szabályozás szerint.

A változások következő állomása a szakszerű, technokrata módon megalkotott 1973. évi I. tv. volt. Ez részletesen szabályozta a nyomozati eljárást és jogokat biztosított a terhelt számára a védekezésre már a nyomozati szakaszban. Ezzel függ össze, hogy a 1973. évi I. tv. már nem ismerte a vádelőkészítő ülés formáját.

A történelmi áttekintés rávilágít arra, hogy a büntetőeljárásban megmutatkoznak – tükröződnek – a közjogi berendezkedés sajátosságai. Ezért amikor a büntetőeljárás rendjének meghatározásáról, a különböző rendszerek megkülönböztetéséről van szó, nem lehet elfeledkezni a politikai-közjogi szempontokról.

Amíg az akkuzatórius/inkvizitórius felosztás az eljárási cselekményekre koncentrál, az ügyféli/elnöki per megkülönböztetése a felek rendelkezési szabadságát tartja szem előtt, addig a koordinatív/hierarchikus megkülönböztetés az állami szereplők közjogi helyzete szerint különbözteti meg az eljárásokat. Az első kettő alapvetően tudományos-dogmatikai logikát követ, míg az utóbbi a büntetőeljárás mögötti hatalmi rendszer sajátosságát veszi alapul.

A vád törvényességét illetően alapvetően meghatározó ez utóbbi felosztás. Eszerint ha a bíróság és az ügyészség közjogilag egyaránt független, abból messzemenő következtetések adódnak. Független ügyészség esetén a tevékenysége feletti bírósági kontroll kevésbé javító, inkább megítélő (döntő). Nem független (kormány alá rendelt) ügyész esetén a bíróság – saját függetlensége óvása miatt (integritása végett) – többletkontrollt kell, hogy gyakoroljon, ezzel viszont aktív tevékenységre, javító funkcióra kényszerül. Ekkor (ezért) van létjogosultsága az előkészítő vagy közbenső eljárásnak is.

IV. Problémafelvetés

A vád lényege, hogy valójában az első érdemi döntés az ügyben – a második döntéshez, az ítélethez nyit kaput. A terhelt számára az eljárás két alapidokumentuma a vád és az ítélet. A vád tényállítása ezért – mindig és mindenhol - meghatározza a bizonyítási eljárást és az ítélet kereteit, ekként a vád a terhelt számára biztosíték is.

Másfelől a vád lezárja a nyomozást, a nyomozás koronája. A váderedményesség tehát elsődlegesen a nyomozás – s csak ehhez képest a vádképviselő - eredményességének következménye. Vagyis a váderedményesség önmagában nem tekinthető negatív kategóriának. Ilyen a vád alaptalansága lehet, mivel elégtelen nyomozás utáni vádemelést is jelenthet.

Szemléltető magyarázatként annyit, hogy magyar rendszerben a büntetőeljárás a nyomozástól kezdve törvényileg szabályozott.

Az állami szabályozás mögöttes indoka – nyilvánvalóan – a rendeltetésszerű működés és annak biztonsága. Ez nyomozás esetében azt jelenti, hogy van külvilágbeli tényszerű alapja (indicium) – nem csupán feltevésből indul –, aminek ésszerűségét, okszerűségét az eljárási cselekmények gyarapítják, fokozzák a bizonyosság irányába, vagy gyengítik és teszik bizonytalanná, alaptalanná.

Nincs tehát alapja annak a feltevésnek, hogy a büntetőeljárás „vaknyomozással” megindul, „vágányra áll” és megállíthatatlanul – példánál maradva vakvágányon – halad, „eredményessége” elkövetőt produkál, akiből elítélt lesz, s ehhez képest a magas váderedményesség általánosítva a büntetőeljárás negatív mutatója, a hivatal önigazolása.

Másfelől szintén nem helytálló a váderedményesség pejoratív, negatív jelentéstartalmának a bíróság „gyengeségére”, vádhoz igazodó engedékenységére alapítottsága. Ez ugyanis figyelmen kívül hagyja, hogy abban a rendszerben, ahol a nyomozás szabályozott: a vádemelés kockázata kisebb, lehetséges eredményessége pedig nagyobb, ami önmagában a szabályozottságból adódik (mivel a folyamat „technológiai” értelemben vett szabályozottságának indoka és célja – mint minden más tevékenység kapcsán – a rendeltetésszerű működés biztonsága iránti érdek).

Szabályozatlan nyomozás esetében a vádemelés kockázata – értelemszerűen – több, s ennél fogva eredményességének aránya is kevesebb. A váderedményesség magas arányát „vádló” (s valójában csupán a szabályozott nyomozás talaján felmerülő kritikái) álláspont pedig figyelmen kívül hagyja, hogy a nyomozás szabályozottsága révén nem kevesebb, hanem - egy (a rendeltetésszerűséget szolgáló) szűrőfunkcióval – több a büntetőeljárás.

Ezen álláspont kritikai tartalmának lényege a váderedményesség arányát önmagában véve jellemzőnek tartja, függetlenül a büntetőeljárás adott rendszerétől. [ld.: melléklet a váderedményesség nemzetközi összehasonlításáról]

A váderedményesség aránya azonban büntetőeljárás rendszerfüggő (hasonlóan a hatályon kívül helyezés arányához – amint azt 2012. évi vizsgálat mutatta).

Magyarországon a büntetőeljárás rendszere ún. javító rendszer, szakaszai nem csupán követik egymást, hanem egymásra épülnek, egymást feltételezik. A későbbi nemcsak elszámol a korábbival, hanem a korábbi számba veszi, számot vet vele, a korábitól kapott anyagot feldolgozza és így adja tovább.

A működés két fő jellemzője a hivatásos általi hivatalbóliség és ezzel összefüggésben a szabályozottság.

Mindkettő a rendszer szakmaiságát erősíti, végső soron a tévedés kockázatának csökkentése, s ekként tekintve biztonságos működés érdekében.

A váderedményesség magas aránya tehát valójában a szabályozás, a szabályozottság velejárója, nem diszfunkció és nem az eljárási feladatok megoszlásának hiánya.

Meg kell említeni, hogy jelen eljárási rendszerben a váderedményesség alacsonyabb aránya valójában nem azt jelentené, hogy jelenlegi mennyiségű ügyben változnak az arányok, hanem azt hogy a védelőkészítés szűrőfunkciója (felfogás- vagy színvonalbeli változás folytán) lazább. Ehhez képest több ügy kerül bíróságra, aminek következménye, hogy többen lesznek büntetőeljárás hatálya alatt (perbeli bizonyításra várva).

Kétségtelen érdemi kérdés viszont, hogy a váderedményesség aránya összefüggésben állhat a perbeli bizonyítás bíróság és ügyészség közötti kompetencia megosztásával, illetve a kompetencia mikénti gyakorlásával. Az elemzésnek ez is tárgya.

A vizsgálat egyik szempontja tehát a vád és a tényállás egymáshoz való viszonya, illetve a tényállásnak a vádhoz képest történő változása.

A másik szempont lényege pedig, hogy a vád egyben biztosíték is a vádlott számára.

A vizsgálat tárgya a bírói gyakorlat és nem az ügyvédi praxis vagy az ügyészi tevékenység. Célja nem a jó vád, vagy a jó védekezés elősegítése, hanem a vád és a bíró kapcsolatának elemzése.

V. Az elemzés szempontjai

1. A vád törvényességének elsődleges feltételei; a vád hiányossága

[vádlegitimáció]

a) A vád benyújtásának törvényessége [alaki legitimáció]

- a vádlói legitimáció
- a vád előkészítése során elkövetett eljárási hibák
- a kizárólag szóban elhangzott vádmódosítás

b) A vádbeli tartalom törvényessége (tényállás és egyéb kellékek) [tartalmi legitimáció]

A vádbeli tényállásban megnyilvánuló vádlói akarat közvetlen kapcsolatban áll a vád behatároló funkciójával, azaz mind a vád „biztosíték” jellegével, mind a büntetőügyekben eljáró hatóságok együttműködésének kérdésével:

A vád „javíthatóságának” kérdésköre:

- Alkalmaznak-e valamilyen anyagi jogi dogmatikán alapuló megkülönböztetést a javítható és a nem javítható elemek megkülönböztetésére?
- Szerepe van-e (lehet-e) a javíthatóság kritériumai között annak, hogy milyen mértékű munkateherrel jár a bíróság számára a tényállás olyan mértékű pontosítása, amely már megfelelő döntési alapként szolgál. [E körben kell figyelembe venni a „terhes bizonyítás” alóli törvényi felmentést.]
- Figyelembe vehető-e a javíthatóság kérdése kapcsán, hogy a javítás eredménye súlyosabb minősítést eredményezhet, számít-e a változás mértéke? Ha a súlyosabb minősítés vagy más bűncselekmény megállapíthatóságának lehetősége ekként felmerül és az ügyész nem él a vádmódosítási jogával, akkor a bíróságnak milyen kötelezettsége áll fenn?

A törvényes vád hiánya miatti megszüntetés kérdései:

- Milyen feltételek és milyen vádbeli hiányosságok esetén van helye hiánypótlásra felhívásnak (és nem teljesítés esetén az eljárás megszüntetésének)?
- Vádbeli „tényállási hiba” esetén a megszüntetés alapja bűncselekmény hiánya, vagy törvényes vád hiánya?
- Az előzőekhez kapcsolódva: mikor „pontosan körülírt” a vádbeli tényállás?

Mindezek alapján vizsgálati szempont:

- Milyen feltétel megléte esetén pótolható bíróság által a vádbeli tényállás hiányossága?
- Milyen elvek alapján határozható el, hogy a vádbeli tényállás fogyatékosága bűncselekmény hiányában vagy pedig törvényes vád hiányában történő megszüntetést eredményez?

2. A vád törvényességéhez kapcsolódó másodlagos kérdések

- Keletkezett-e anyagi jogerőt a törvényes vád hiánya miatt történő eljárás megszüntetés?
- Melyek az első fokon törvénysértően megállapított törvényes vád hiánya miatti megszüntetés jogi következményei a fellebbviteli eljárás során? (Ez a kérdés a hatályon kívül helyezési gyakorlat vizsgálata során merült fel.)
- Mennyire figyel az ügyészség a vádirat megfogalmazásakor személyiségi jogi szempontokra?
- Miként viszonyulnak ezek a szempontok a valóság-hű tényállás-megállapítás követelményéhez?

VI. A vád törvényességének jelentősége a magyar büntetőeljárás rendszerében

1. A vádló és a vád az eltérő büntetőeljárási rendszerekben

A vád törvényességével kapcsolatos bírói gyakorlat elemzése és értelmezése nem lehetséges anélkül, hogy ne térnénk ki arra, milyen koncepcióra épülnek az ügyész eljárásjogi feladatai a magyar büntetőeljárásban. E koncepció lényegét akkor érthetjük meg a legjobban, ha a büntetőeljárások történeti típusai közötti különbségeket és hasonlóságokat vesszük szemügyre.

A klasszikus, bár nem egyedüli felosztás szerint az akkuzatórius/inkvizitórius ellentétpárról (mint az angolszász és a kontinentális jogrendszerek közötti különbség büntetőeljárási leképeződéséről) beszélhetünk, és a modern jogrendszereket a két tiszta modell valamilyen arányú keveredése miatt „vegyes” jelzővel szokás illetni.

Ugyanakkor minden modern büntetőeljárás akkuzatórius abban az értelemben, hogy a bírósági eljárás vádló által benyújtott vádra indul, a vád pedig bármely eljárási rendszerben egyfajta reagálást jelent egy valóságban megtörtént eseményre. Ezért mind az angolszász, mind a kontinentális eljárási rendszerben a vád benyújtása szükséges ahhoz, hogy a bíróság a valóságról döntsön.

A különbség ezen a téren abban áll, hogy a hagyományosan akkuzatóriusnak tekintett rendszerekben a bíróság szigorúan csak a vádról dönt, a vádban foglalt tényállás valóságtartamáról.

Ezzel szemben a kontinentális jogrendszerekben a bíróság eljárása nincs szorosan kötve a vádhoz, nem pontosan a vád tartalmáról dönt: a vád a vita kezdetét jelenti és kereteit jelöli ki. A létező eljárásjogi rendszerek - a már említett vádközpontúság mellett - abban is hasonlítanak, hogy jelen van inkvizitórius mozzanat (pl. az ügyész vagy a védő által a tanúhoz intézett kérdések formájában).

Mindennek takarékos elméleti megoldása a „vegyes” rendszer kategóriájának bevezetése. Erre tekintettel kijelenthető, hogy a vád törvényességével kapcsolatos gyakorlati problémák hátterének megértéséhez nem az akkuzatórius/inkvizitórius felosztás nyújt megfelelő fogalmi megkülönböztetést.

Az angolszász és a kontinentális szisztéma közötti lényegesebb különbség abban ragadható meg, hogy a tárgyaláson a bizonyítás a felek „csatáján” keresztül, „ügyféli perben” valósul-e meg („adverzariális” eljárás), avagy a bizonyítás „ura” a tárgyalást vezető szakbíró, és a tárgyalás az „elnöki per” keretei között folyik.

Fontos, hogy az akkuzatórius, az inkvizitórius és a vegyes rendszer egyaránt működhet az adverzariális és az elnöki per mintáját követve.

Nem véletlen, hogy a politikai rendszerváltás idején, és azt követő években Magyarországon is felmerült az igény az angolszász típusú ügyféli per bevezetésére. Az 1989/90 előtt a büntetőeljárás működésében nem kaptak hangsúlyt a jogállami berendezkedésekre jellemző olyan vonások, mint a vádlottat megillető garanciális jogok, a tisztességes eljárás követelményei, és az ártatlanság véelme – bár formálisan deklarálva voltak, nem érvényesültek hatékonyan.

Az államszocialista eljárási modellben a nyomozó hatóság által végzett bizonyító tevékenység meghatározó szereppel bírt a tárgyalás során is, ami több vonatkozásban kiüresítette, formálissá tette a tárgyalási bizonyítást, mivel a nyomozati iratokból felkészülő bírónak egyszerűbb volt a nyomozati bizonyítás logikájának átvétele, mint önálló bizonyítási stratégia

kidolgozása. A szisztéma emellett túl is terhelte a bírót, akire a bizonyítási tevékenység (gyakorta az ügyész távollétében), és a tárgyalás vezetése mellett számos adminisztratív teendő hárult.

Mindezek a negatív gyakorlati tapasztalatok az elnöki típusú perhez kapcsolódtak, így a tárgyalási bizonyítás érdemivé tétele és a vádlottat megillető garanciák érvényesítése az angolszász típusú adverzariális eljárás keretében látszott a legjobban megvalósíthatónak, amelyben a bíró a bizonyítás szempontjából passzív, és a fair trial biztosítására koncentrált.

A 90-es évek reformjai által elérendő célok ma sem vesztek aktualitásukból, azonban azok a jogtörténeti hagyományokhoz, és a büntetőügyekben eljáró jogászok szocializációjához és lehetőségeikhez jobban illeszkedő elnöki per keretei között is megvalósíthatók.

Az sem elhanyagolható körülmény, hogy a bűnözés szerkezetének megváltozásával, és a büntetőeljárások számának növekedésével a rendkívül időigényes, a felek szabad vitájára épülő tárgyalásközpontú modell más államokban is korrekcióra szorul, és előtérbe kerülnek a tárgyalás elkerülését szolgáló megoldások (pl. a nyomozati szak eredményeinek elfogadása vádalku keretében).

Azt az álláspontot, mely szerint az elnöki per a fair trial biztosítására és az objektív igazság elérésére egyaránt alkalmas, leginkább az támasztja alá, hogy a bizonyítás íratlan alapelve mindkét rendszerben azonos.

A valóságghú tényállás elérését mindkettő akként oldja meg, hogy a tárgyalás három résztvevője (a vád, a védelem és az ítélkező közül) legalább kettő bizonyít.

Az adverzariális rendszerben az ügyész és a védő végzi ezt a tevékenységet, és ebben a szisztémában a védő számára biztosított is a bizonyítás lehetősége (magánnyomozás, saját szakértő kihallgatása, keresztkérdezés stb.).

A kontinentális, így a magyar büntetőeljárás rendszerben a bizonyítással, a bizonyításról az ügyész és a bíró rendelkezik.

A védő ebben az eljárási modellben ritkán van abban a helyzetben, hogy bizonyítson, a feladata inkább abban nyilvánul meg, hogy kritizálja a bizonyítás eredményét, megkérdőjelezze annak meggyőzőerejét, illetve szabályszerűségét. A védő ilyen magatartása tehát nem értékelhető „okvetetlenkedésként”, mivel az valójában a rendszer logikáját követi. Ennek a rendszernek

sajátossága, hogy a védő akadályokat állít a vád bizonyítása elé, közbevet, „akadékoskodik”, rávilágít a kisebb problémákra is. Ebben az eljárási rendszerben az ügyvédnek arra kell rámutatnia, hogy nem sikerült az ügyésznek a vádat bizonyítani.

Épp ezért a bizonyítás terén a kontinentális rendszerben a bíró és az ügyész felelőssége közös, de nem azonos. Ebből két következmény adódik:

1) az ügyésznek a tárgyaláson is aktív bizonyítást kell folytatni, nem hagyatkozhat pusztán arra, hogy a bíróságnak egyébként is kötelezettsége a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázása;

2) a bíróságnak kiemelt figyelmet kell fordítani a bizonyítás során a vádlott szempontjából mentő és enyhítő körülmények feltárására, a bírósági bizonyítás célja nem pusztán a vádirat helyességének leellenőrzése, meg kell bizonyosodni arról, hogy a vádtól eltérő alternatívák kizárhatók.

Ha az ügyész és a bíró ilyen irányú aktivitása megvalósul, akkor az elnöki per egyszerre tud megfelelni a valóság kiderítése iránti igénynek és a „fair trial” eszméje által támasztott követelményeknek anélkül, hogy az eljárási rendszert át kellene alakítani az adverzariális minta szerint.

Az igazságfogalom, a kriminálpolitika, az eljárási modell, a bűncselekmény-fogalom, a vád és a performa (bizonyítás) mint egymástól rendszerint különvett (elszakított) és különvizsgált elemek elnagyolt, ám összefüggést szemléltető táblázata:

igazságfogalom	kriminál-politika	eljárási modell	bűncselekmény fogalom	vád	performa
formális	kezelő jellegű	akkuzatórius	alaki	erősen kötött	adverzariális, ügyféli keresztkérdés
anyagi	beavatkozó	vegyes inkvizitórius	anyagi materiális	lazán kötött	elnöki hivatalbóli

2. Az vádló és a vád a magyar büntetőeljárásban

A büntetőeljárás egyszerre irányul az igazság kiderítésére és a bűnös személy megbüntetésére, így együttesen van jelen az elfogulatlan vizsgálódás, és a megérdemelt büntetés kiszabásának igénye.

A vád egyértelműen az utóbbi igényt fejezi ki, ugyanakkor az ügyésznek is az igazság kiderítésére kell törekedni még akkor is, ha az a vádlott felmentését eredményezi [Be. 28. § (1) bek.].

Ennek a feszültségnek a feloldására több jogrendszer azt a megoldást alkalmazta, hogy egy külön eljárási szakaszt (közbenső eljárás, vád alá helyezési eljárás) iktatott az eljárás rendjébe, amely során a vád pontos tartalmáról és határaitól való döntés a bíróság közreműködésével születik meg, tehát megvan a lehetőség arra, hogy a bíróság változtasson a vádon.

Ennek következtében azután az eljárás további részében a bíróság főszabályként kötve van a vádbeli tényállás elemeihez. Ezekben a rendszerekben ilyen módon megvalósul a vád tartalma feletti független kontroll.

A magyar eljárásjog ilyen intézményt nem ismer, a váddal szembeni garanciális követelmények a vád törvényességével kapcsolatos meghatározásban, és a bíróságnak a vádirattal bizonyos intézkedési lehetőségeiben öltenek testet [Be. § 268. § (1) bek.].

A közbenső eljárás hiánya miatt ebben a rendszerben a „készen kapott” ügyészi vád törvényessége kiemelt jelentőséget kap (ezért is lett joggyakorlat-elemzés tárgya).

A közbenső eljárás hiányának lehetséges elvi alapja abban kereshető, hogy a magyar büntetőeljárás – szemben például az angolszász modellel – nem „koordinatív”, hanem „hierarchikus” rendszerben működik, melynek egyik fontos jellemzője, hogy az eljáró hatóságok kooperációjára épít.

Ez tükröződik a széles körű és többszintű bíróságon belüli jogorvoslati rendszerben, melyben a felső szintű bíróság viszonylag tág körben korrigálhatja akár a tényállás hibáit is (ld.: Kúria büntető joggyakorlat-elemző csoportjának a 2012. évi jelentését a bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatáról).

Mindebből az is következik, hogy a magyar eljárásjog és az irányadó bírói gyakorlat elnézőbb a vádirat „hibáival” szemben, illetve javítja azokat („együtműködő rendszer”).

Emellett azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az ügyészség Magyarországon független alkotmányos intézmény [Alaptörvény 29. cikk (1) bek.], ezért komolyabb felelősség is terheli a vád minőségéért és megalapozottságáért, mint azokban a jogrendszerekben, ahol az ügyészség a kormány alá rendelten működik.

Azt a szempontot sem lehet mellőzni, hogy a vádlott alapvető joga tudni, pontosan milyen cselekménnyel szemben kell védekeznie.

Ahogy a jog és az igazságszolgáltatás egészének is az a célja, hogy kötelezettségek előírásán keresztül „fix igazodási pontokat” szolgáltatson a közösség tagjainak, úgy a vád is hasonló szerepet tölt be az igazságszolgáltatás rendszerében.

Ahogy a törvények és a jogerős ítéletek is csak szigorú feltételek mellett változtathatók meg, akként a benyújtott vádnak is – ami az első olyan komoly irat, amelyben az állam kifejezésre juttatja büntető igényét – kellően szilárd keretként kell szolgálnia, és a módosítása nem járhat e garanciális jelleg kiüresítésével.

Az ügyészségnek az igazság kiderítésére irányuló feladatával, alkotmányos helyzetével és a vád garanciális funkciójával ezért nem fér össze például a vád „taktikai” okokból történő megváltoztatása vagy kiterjesztése.

Az együtműködő rendszerben a tárgyaláson jelen lévő ügyésznek ugyanakkor kötelezettsége, hogy ha annak körülményei fennállnak, éljen a vád megváltoztatásának vagy kiterjesztésének jogával, és teremtsen egyértelmű helyzetet a bíróság számára: mint az állami büntető igényének képviselője, kívánja-e a súlyosabb minősítés megállapítását vagy azt, hogy a vádlottat más bűncselekményben is bűnösnek mondja ki a bíróság.

3. A vád mint döntés a büntetőeljáráásban

Kiindulópontként rögzíthető, hogy a vádban nem egy igazságérvényű döntés tükröződik, ilyen érvennyel a bírói ítélet rendelkezik. Másfelől azonban a vád az első olyan hivatalos irat, amelyik részletesen írja le a terhelt számára, hogy milyen cselekmény miatt kezdeményezi vele

szemben az állam képviselője a bírósági eljárás megindítását, ebből a dokumentumból tudja meg pontosan, hogy mivel szemben kell védekeznie.

Amennyiben a törvényes vád kritériumait keressük, tekintettel kell lenni annak a büntetőeljárás folyamatában játszott szerepére. A kérdés az, hogy az eljárás során hozott döntésekhez milyen valószínűségi, illetve valószínűségi fok kapcsolódik.

A nyomozás elrendelése előtti cselekmények elvégzéséhez a valószínűsítés is elegendő, melyben a nem bizonyított feltevések jelentős súlyt képviselnek. A büntetőeljárásban az első döntés a nyomozás megindítása, büntetőeljárás csak bűncselekmény gyanúja alapján és csak az ellen indítható, akit bűncselekmény megalapozott gyanúja terhel [Be. 6. § (2) bekezdés].

A Be. ugyanakkor nem állít explicit mércét a vádemeléshez szükséges bizonyosság fokát illetően.

Ennek oka, hogy a nyomozás megindítása és a vádemelés esetében fogalmilag nincsen szó bizonyosságról, vagy annak bármely fajtájáról, mert e két döntés csupán előrevivő funkcióval bír, és nem konstitutív. Mindkét esetben a további eljárás megindítására kell alkalmasnak lenni.

A vádemelésnek, mint döntésnek ugyanakkor megalapozottnak kell lenni. A megalapozottság ebben az esetben nem bizonyosságot jelent, a vád esetében a megalapozottság azt az elvárást testesíti meg, hogy a vádban foglaltaknak kategorikus meghatározást kell adni arra, hogy a bírósági eljárás miért indul meg, és mikor fejeződik be.

Az elsőfokú ítélet ezzel szemben igazságérvénnyel rendelkezik, ezért az ítélet akkor lesz megalapozott, ha valóságú („valószerű”). A döntés azért igazságérvényű, mert az eljárás elérte célját, döntés született a vádlott bűnösségének kérdésében, mely döntés feloldja a bírót az ártatlanság vélelmének kötelezettsége alól. Az elsőfokú ítélettel szemben olyan igény támasztható, mint a jogerős ítélettel szemben. A jogerős ítélet ugyanezekkel az attribútumokkal rendelkezik: az anyagi jogi oldalt tekintve igazságérvényű (kétségektől mentes), eljárási oldalról tekintve pedig megállapításai a továbbiakban cáfolhatatlanok (ésszerű kétségektől mentes).

Mindebből a vád törvényességére nézve három fontos következtetés adódik.

- Mivel a váddal szemben igazságérvényt támasztani fogalmi képtelenség, ezért az várható el, hogy az ügyész jóhiszeműen, a bizonyítékok alapján meggyőződve gondolja azt, hogy a vádlott elkövetett-e valamilyen bűncselekményt.

- A vád hiányosságai javíthatók. A javíthatóság kereteit pedig a vád kategorikus jellege határozza meg.
- A vád előrevivő jellegéből az is következik, hogy a törvényes vád hiánya miatti eljárás megszüntetés nem eredményez res iudicatum, a vád ugyanis nem konstitutív jellegű döntés, nem határozza meg a terhelt eljárás utáni pozícióját. Amennyiben újabb, törvényes vádat kíván benyújtani az ügyész, azt elévülési időn belül megteheti. E kérdés megnyugtató rendezése azonban alkotmányos szempontokat is figyelembe vevő törvényhozási megoldást igényel, mert jelenleg a res iudicata hiánya miatt a vád, illetve vádemelés mindenféle következményeit egyedül a vádlott viseli.

VII. A vád további kérdéses pontjai

1. A vádemelést megelőző eljárás és a vád törvényessége

A vád vizsgálata sem praktikus, sem elvileg nem volt a vádelőkészítés vizsgálata. Praktikus azért nem, mert a bírósági joggyakorlat-elemzésnek nem tárgya sem a nyomozói, sem az ügyészi gyakorlat, de elvileg sem része a vád törvényességi vizsgálatának a vád előkészítése, ugyanis a vád emelése az ügyészség szuverén artikulációja, ami nem kötött a vádelőkészítés törvényességéhez. Ezt fejezi ki, hogy nincs helye fellebbezésnek ellene, valamint az a szabály, hogy a nyomozás feladata az ügyész tájékoztatása a vádemelés feltételeiről, tehát nem az a törvényi rendelkezés, hogy a nyomozás a vád szükségképpen alapja. A vádelőkészítés hiányosságai ezért nem érintik a vád törvényességét.

Ezért az sem jelenti a vád törvényességének megsértését, ha pl. nem az ügyészség emel vádat, amelyik az eljárási szabályok szerint erre jogosult lenne, és szintén nem okoz problémát, ha az ügyész a tárgyaláson csak szóban terjeszti elő a vádmódosítást. A hatékony védekezéshez való jogot ez nem korlátozza, mivel a tárgyalási jegyzőkönyv rögzíti a módosítás tartalmát, így a vád behatároló funkciója érvényesül.

Ebben az elméleti keretben az is nyilvánvalóvá válik, hogy a rendőri tevékenység nem záloga az ügyészségi tevékenységnek, nem képezi annak logikai előfeltételét, az ügyészség nem egyfajta „szuperrendőrség”.

Az ügyészi szuverenitás tehát egyrészt belülről, másrészt kívülről is védett, és végső

soron az ügyészség közjogi státuszához kötött. Ehhez képest magyarázható, hogy a pótmagánvád és a magánvád viszont egyaránt kategorikus eljárási előfeltételeket is szükségeltet.

2. A vád perbeli javíthatóságának kérdése

Amennyiben az együttműködés és „tényjavítás” már említett koncepcióját, mint a büntetőeljárás iratlan alapelvét elfogadjuk, abból bizonyos következmények adódnak a vádbeli tényállás hiányosságait illetően.

A kérdés komolyan érinti az ügyésznek a vádért viselt felelősségét, mivel az törvényes vád hiánya miatti megszüntetés az ügyész szempontjából egy quasi-szankció.

A 2012. évi joggyakorlat-elemzés arra a következtetésre jutott, hogy a magyar büntetőeljárás alapvetően javító rendszernek tekinthető, ugyanakkor a 2013. vizsgálódás közjogi evidenciának tekinti az ügyészség alkotmányban garantált függetlenségét.

Ebből pedig elvileg az következne, az következik, hogy az alapvetően javító rendszeren belül a vád kapcsán szűkebb a javítás iránti igény, mint fellebbezési eljárásban a bíróságok különböző szintjei között.

Ha a javító logikát alkalmazzuk a vád és a bíróság viszonyára, az az ügyészség függetlenségét is sértené, ami persze lehet, hogy az ügyészség szempontjából nem feltétlen találkozna ellenállással. (Ugyanakkor valójában hatáskörrelvonást jelentene a bíróság részéről.)

Az is nyilvánvaló ugyanakkor, hogy lehetnek olyan hibák a vádban, amelyek nem érintik a vád lényegét, és ekkor a javítás a valóság kiderítését szolgálja. Ez a magyar büntetőeljárás rendszer sajátja, épp ezért kérdés, hogy a független ügyészség esetében a javítás mértéke mekkora lehet.

2.1. Közbenső eljárás igénye, kérdése

Nem tűnik indokoltnak a bírósági vád előszűrés (közbenső eljárás), az ugyanis idővel valószínű, hogy a feljelentés-kiegészítés karrierjét futná be, ami eredetileg a nyomozás előszűrője volt, majd később a nyomozó hatóság eszközévé vált. (Valószínűsíthető, hogy a vádelőkészítő eljárás lassanként átvinné az érdemi bizonyítás szerepét annak tárgyalási garanciái nélkül.)

2.2. Tettazonosság kérdése

Alapvető kiindulópont lehet, hogy a vád kereteiben maradáshoz kötődő két kötelezettség, a vád kimerítése és a vádhoz kötöttség iránti kötelezettség [Be. 2. § (3) és (4)] teljesítése a tettazonosságra vonatkoztatott.

Ugyanakkor a tettazonosság terjedelme is lehet viszonylagos. A joggyakorlat a tettazonosságot, bár nem kimondva, a törvényi tényállás szükséges ismérveire korlátozza, és nem tekinti a megsértésének az esetleges ismérvekre vonatkozó, a vádban nem szereplő tények, körülmények bírósági pótlását. Tehát a gyakorlat a tárgyi oldal és az alanyi oldal esetleges ismérveinek hiányát nem tartja a tettazonosságot megkérdőjelezőnek, hanem azt a bíróság a bizonyítás eredményéhez képest pótolja.

[A bírói gyakorlat ahhoz a feltételhez is kötheti a javíthatóságot, hogy legalább olyan mértékben legyen pontos a cselekmény körülírása, amely a bíróság számára elegendő a felderítendő releváns tények megállapításához.

Ekkor a bírói döntés alapja lehet, hogy a tényállás szükségszerű elemei (tárgyi oldal: elkövetési magatartás; alanyi oldal: bűnösség) megállapíthatók-e az ügyészi tényállásból (ebben az esetben felmerülhet az a probléma, hogy egy bűncselekmény egyik elkövetési magatartásáról a bíróság áttérhet-e egy másikra).

Kérdés, hogy a gyakori tényállási elemek hiányossága (például a tényállás nem tartalmazza az eredményt vagy az okozati összefüggést) javítható problémának minősül-e. Az eddigi gyakorlat azt mutatja, hogy az esetleges tényállási elemek (elkövetés helye, ideje, eszköze, módja, motívum, célzat) hiányosságait a bíróság pótolhatja.]

Ehhez képest kérdés, hogy

- a) tartható-e ez a gyakorlat elvi síkon, vagy korlátozni kell;
- b) amennyiben a törvényi tényállásban párhuzamosan több szükséges ismérv jelenik meg, azok egyikének megléte lehetővé teszi-e, hogy a bíróság a bizonyítás eredményeként a másik ismérvre térjen át, és annak alapján állapítson meg felelősséget.

[Jelenlegi gyakorlathoz kapcsolódó bírói döntések: EBH 2005. 1199., BJD 9440., BH 2005. 7., BH 2011. 245.]

Ad a)

Ha a tettazonosság követelménye szűk terjedelemben korlátozott (csak a szükséges tényállási ismérvekre), akkor ez feleslegessé teszi az ügyésznek a vád megváltoztatására vonatkozó magatartását, ami pedig valójában elbújthatja a terhelt elől a bizonyítás fő vonalát.

Ilyenkor ugyanis a bíróság belső gondolkodása az, ami irányítja a bizonyítás menetét, mivel a bíróság magára vette a hiányzó esetleges ismérvek feltárását. Míg az ügyészi vádmódosítás egyértelművé teszi, hogy mely tény is része a bizonyításnak, ilyen a bíróság általi bizonyítás esetén nyilvánvalóan nincs.

A bírói gyakorlaton belül ellentmondás figyelhető meg, egyszerre van jelen a felfogásban, hogy „az ügyész produkálja a bizonyítást”, és „a vád tényállása csak az elkövetési magatartás vonatkozásában köt”. Utóbbi önmagában még nem probléma, viszont ez a gondolkodás az esetleges ismérvekkel való szabados bírói megközelítés miatt oda vezet, hogy ügyészi vádmódosítás nélkül akár súlyosabb minősítést megalapozó eredmény megállapítása is a tettazonosság keretében maradó lesz.

Ez pedig nyilván paradox helyzet, a tiszta képlet az lenne, ha a bíróság a vád javítását csak világos elvek mentén végezhetné.

Külföldön bevett módszertan a „clear mistake approach”, amelynek értelmében a bíró akkor jogosult „feljavítani”, „reparálni” a döntése, illetve eljárása alapját képező igényt (anélkül, hogy az igény érvényesítőjévé válna, vagy azzal egy sorba kerülne), ha jóhiszeműen és ésszerű kételytől mentesen feltehető, hogy a pótlás, kijavítás, kiegészítés olyan, amelynek az igénylő (ügyész) az ismeretében ugyanazt az igényt nyújtotta volna be.

Ez valójában azt jelenti, hogy a bíróság javítása a valóságszerűséget erősíti, nem pedig a benyújtott igényt módosítja, vagy új igényt kreál.

Ad b)

A párhuzamos elkövetési magatartásokat illetően rendező elv lehet, hogy „a többen a kevesebb benne van” (még ha ez a „több” más is). Ebből az is következik, hogy az eltérő tartalmú

ismérvekre nem lehet áttérni, és nyilvánvalóan a kevesebből a többre sem lehet.

További kérdés, hogy amennyiben ott ül a tárgyaláson a független ügyész, akkor a bíróságnak az eltérő minősítés lehetőségét ügyészi indítvány nélkül meg kell-e állapítani. Úgy véljük, hogy az eltérő minősítés lehetősége fennmaradhat azzal a tartalommal, hogy csak a változatlan, vagy a fenti elvnek megfelelően változó tényállás minősítése lehet más. Vagyis ez az intézmény sem több, mint a valóságszerűség biztosítója a jogi minősítés területén.

3. A „pontosan körülírt” kitétel értelmezése

A vádbeli tényállás törvényességének kritériuma abból vezethető le, hogy az ügyész által benyújtott vád a vádlói akarat kifejeződése. A tényállás, amelyet a vádirat tartalmaz, szintén része ennek az akaratnak, azt fejezi ki, hogy milyen cselekmény miatt kívánja az ügyész a vádlottat felelősségre vonatni. A vádlott számára a vádban foglalt tényállás jelöli ki a védekezésének irányát, míg a bíróság felé a tényállás-felderítési kötelezettség terjedelmét határozza meg.

A „törvényes vád” tartalmi értelemben tehát azt foglalja magában, hogy a vádlói akaratnak világosan ki kell derülnie a vádbeli tényállásból. Pontosán körül kell határozni, hogy milyen cselekmény miatt kéri a vádlott megbüntetését.

A pontosság igényli, hogy a terhelt személyére és cselekvőségére legyen konkretizálva a vádbeli tényállás. Szigorú követelmény, hogy kijelentő módon, múlt időben, egyes szám harmadik személyben fogalmazza meg a vádirat a vád tárgyává tett cselekményt. Ezáltal felel meg a vád az alanyi és tárgyi meghatározottság és személyre konkretizáltság – Be. 2. § (2) bekezdésében testet öltő – törvényi követelményének.

A vád nem tartalmazhat következtetéseket és feltételezéseket (pl. a „vádlottnak tudnia kellett, hogy...”, „ezekből a tényekből következik, hogy...”).

A vád megfogalmazásakor az ügyésznek úgy kell körülírni az elkövetési magatartást, hogy abból egyértelmű legyen, az miként valósította meg a vádbeli minősítés szerinti különös részi tényállást.

A vád lehetséges tartalmi hiányosságait és azok következményeit a következő táblázat szemlélteti:

vád fogyatékoságának		
típusa	viszonya a vád törvényességéhez (eljárásjogi hatás)	Be. szerinti következménye
a vádirati tényálláson kívüli hiányosságok [Be. 217. § (3) a) és c)-j) pont]	a vád törvényes, de kellékhányos [Be. 268. § (1) bek.]	ügyész megkeresése a hiányosságok pótlására, ha nem tesz eleget: eljárás megszüntetése
a vádirati tényállás nem valósít meg bűncselekményt	a vád törvényes, de anyagi jogilag nem alapoz meg büntetőeljárást	eljárás megszüntetése
a vádirat alapján nem egyértelmű, hogy mi a vád tárgyává tett cselekmény (nincs „pontosan körülírva”)	a vád nem törvényes (vádlott nem tud mi ellen védekezni)	eljárás megszüntetése
a vádirati tényállás nem egyezik a bíróság által feltárt tényállással	a vád törvényességét nem érinti	Ha „javítható” hiba, akkor a bíróságnak ezt meg kell tennie, ha „nem javítható”, akkor anyagi jogi okból felmentő ítélet

4. A vád törvényességével összefüggő másodlagos kérdések

4.1 A büntetőbíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatát vizsgáló 2012. évi elemzés feltárta: több alkalommal azt állapította meg a fellebbviteli bíróság, hogy törvénysértően szüntette meg az elsőfokú bíróság az eljárást törvényes vád hiánya miatt, ugyanakkor mégsem a Be. 373. § (1) bek. II. e) pont alapján hozott hatályon kívül helyező végzést, hanem a Be. 375. § (1) bek.-re hivatkozva (relatív eljárási szabálysértés).

Az eljárás jogsértő megszüntetése – a Be. 373. § (1) bek. II. e) pontjában foglalt visszautaló rendelkezés értelmében – minden, a Be. 373. § (1) bek. I. pontjába tartozó esetben abszolút hatályon kívül helyezési ok.

A probléma forrása az lehet, hogy a törvény nem fogalmaz teljesen egyértelműen, értelmezhető úgy is, hogy Be. 373. § (1) bek. I. c) pontja (az elsőfokú bíróság törvényes vád hiányában járt el), nem foglalja magában azt a lehetőséget, amikor az elsőfokú bíróság maga állapítja meg a törvényes vád hiányát.

A szabályozás logikájából következik azonban, hogy a törvényes vád hiányának törvénysértő megállapítása csak abszolút hatályon kívül helyezési ok lehet. Ez az eljárási szabálysértés ugyanis az elsőfokú bíróság hatáskörének elvonása nélkül nem orvosolható, csak hatályon kívül helyezéssel.

4.2 További kérdés, hogy miként függ össze a személyiségi jogvédelem és a valóságmű tényállás megállapításának kötelezettsége (akár a vádirati, akár az ítéleti tényállás tekintetében).

Szerepelhet-e a vádiratban vagy az ítéletben bűncselekménnyel érintett, esetleg abban részes személy neve, aki azonban valamilyen okból (pl. mentelmi jog) nem szerepel az ügyben.

A személyiségi jogok olyan új, dinamikusan fejlődő jogterületet képeznek, melyek komolyan vétele jelentős feszültséget generál a hagyományos jogterületeken (ide tartoznak pl. a tárgyalás nyilvánosságának, a bírósági hivatalbóli adatkezelésnek korábban problémamentes kérdései).

E feszültség kezelése jogalkotói lépést kíván, a jogalkotó van abban a helyzetben, hogy legitim módon oldja fel ezeket a konfliktusokat.

Tudomásunk szerint az OBH-ban megindult egy olyan munka, amelyik a jövőbeli kodifikáció előkészítésnek tekinthető. A törvényi rendezésig az adott ügyben eljáró bíró feladata, hogy ilyenkor az arányosság szempontját figyelembe véve esetről-esetre döntsön. A döntéshez vezérfonalat adhat az ártatlanság vélelmének elve, és a tényállás egyértelműségének, érthetőségének követelménye.

VIII. Jog-összehasonlító vizsgálat

A jog-összehasonlítás célja, hogy a büntető bíróságok vádhoz való viszonyát illetően tisztázzunk néhány olyan összefüggést, melyeket kizárólag a hatályos magyar büntetőeljárás törvény és az ahhoz kapcsolódó magyar bírói gyakorlat alapján – talán a túlzott közelség miatt is – nem feltétlenül érzékelünk pontosan.

Az összehasonlító elemzés alkalmas arra, hogy lássuk: a megfelelő eszközöket használ-e a jelenlegi hazai jogi szabályozás azon célok elérésére, amelyeket más jogrendszerekben is követnek.

Végkövetkeztetés, hogy az ügyész vádért viselt felelősségének fokozását a hazai jogalkotó nem mindig adekvát eszközökkel próbálta elérni és ez a joggyakorlatban is bizonytalanságot eredményezett. Ezt az egyébként igazolható jogalkotói célt más jogrendszerekben más intézmények útján valósítják meg.

1. A vizsgálódás módszertana

A külföldi kitekintés távolról sem öncélú tevékenység, nem „kötelező gyakorlat”, hanem azt szolgálja, hogy a külföldi példák tükrében jobban megértsük a magyar gyakorlatot, illetve az összehasonlítás révén kitűnjenek a gyenge pontok és ötleteket nyerjünk a jogfejlesztéshez.

Bármely kutatás esetén a vizsgálódás tárgya határozza meg a vizsgálat adekvát módszerét. A vizsgálódás a joggyakorlatra irányult, ezért elégtelen lett volna, ha csupán a különböző büntetőeljárás kódexek szövegére terjed ki. A joggyakorlat-elemzés a jog mélyebb rétegeit analizálja, nem a jogszabály szövegére, hanem annak értelmezésére, az ahhoz kapcsolódó bírói gyakorlatra mint „élő jogra” koncentrálnak.

Ezért arról gyűjtöttünk adatot, hogy a külföldi gyakorlat miként alakul a bennünket érdeklő kérdések tekintetében. Az adekvát információk beszerzése nem volt könnyű, de szakmai kapcsolatok révén sikerült olyan külföldi elméleti és gyakorló jogászokkal felvenni a kapcsolatot, akik kellő részletességgel számoltak be a jogrendszerükben követett bírói gyakorlatról.

Az első kérdés a vád kiterjesztésének és megváltoztatásának lehetőségét firtatta [Be. 310.

§ (1) bek.].

A második kérdés az előzővel összefüggésben a bíróság vádhoz kötöttségének elvére vonatkozott: a hazai törvény deklarálja, hogy a bíróság a vádon túl nem terjeszkedhet [Be. 2. § (4) bekezdés], azonban a gyakorlatban bizonytalanságot okoz, hogy mit is jelent a „túlterjeszkedés”, a vád tárgyává tett tényállásnak mely elemeihez van kötve a bíróság és melyeket változtathat meg – erre irányuló ügyészi indítvány hiányában is – az ítéletben a vádhoz képest.

Újdonságnak számít a magyar büntetőeljárás történetében, hogy 2006-ban a jogalkotó kifejezetten definiálta, mit ért törvényes vádon. Ebből fakadóan megkülönböztetést is létrehozott a „törvénytelen” és „kellékhányos”, a Be. 217. § (3) bekezdésében felsorolt kelléket nem tartalmazó vád között.

Ezzel kapcsolatos kérdéseink az iránt érdeklődtek, hogy létezik-e más jogrendszerekben a törvényes vád kritériumainak ilyen jellegű meghatározása, létezik-e különbség törvénytelen és kellékhányos vád között, és melyek a vád hiányosságainak jogi következményei.

Végül arra kérdeztünk rá, hogy más jogrendszerek szabályozása, illetve bírói gyakorlata mentesíti-e a bírót a vádlott terhére értékelhető bizonyítékok beszerzésének és megvizsgálásnak kötelezettsége alól, avagy teljes körű tényállás felderítési kötelezettséget ír elő a számára [Be. 75. § (1) bekezdés].

A szétküldött kérdésekre hat országból érkezett érdemi válasz (Németország, Anglia, Olaszország, Csehország, Portugália és Bulgária).

Az így kialakult összehasonlítási bázis összetétele szerencsés, mert szerepel benne a két pólus, a common-law jogrendszerek mintaadója (Anglia), és a kontinentális jogrendszerek egyik alaptípusa (Németország).

Két olyan országból is kaptunk adatokat (Csehország és Bulgária), melyek hozzánk hasonló történelmi hagyatékkal közép-kelet európai államok.

Olaszország viszonylag fiatal büntetőeljárás törvénye pedig hatást gyakorolt a hazai kodifikációra.

2. Az összehasonlítás eredményei

A beérkezett válaszok azonban arra mindenképpen alkalmasak, hogy általános, jogrendszeren átívelő tendenciákra következtessünk belőlük, és képet kapjunk arról, hogy miként fogják fel egyes jogrendszerekben a bírói és az ügyészi tevékenység egymáshoz való viszonyát. Nyilvánvalóan azonban nem lehetett a bíróság és a vád viszonyának minden egyes aspektusát érinteni.

A vád ügyész általi módosításának kérdésében a vizsgált országok gyakorlata megegyezik abban, hogy megengedik az ügyésznek a vád olyan módosítását, amely a tényállás nem lényeges megváltoztatása mellett eltérő jogi minősítést eredményez.

A lényeges ténybeli változtatással nem járó vádváltoztatás megengedhetősége alól kivételt jelent a portugál és az angol rendszer. Portugáliában az ügyésznek nincsen joga a vád megváltoztatására, amennyiben ennek szükségét látja, akkor a bíróságtól kérheti a vád megváltoztatását. Az angol eljárásjog a „common sense”-re épülő megközelítés alapján áll. Ennek megfelelően a bíróság akkor engedélyezi az ügyésznek az eredeti vád megváltoztatását, amennyiben ez nem minősül méltánytalannak a vádlott számára.

A vád megváltoztatásának általános lehetősége mögött az az elv húzódik meg, hogy a bíróság a tényállás, és nem a jogi minősítés alapján mondja ki a vádlottat bűnösnek, és a tettben, illetve az elkövető személyében rejlő sérelem, és veszélyesség alapján szabja ki a büntetést. A vádlott jogai tehát nem sérülnek az által, hogy más lesz a cselekmény minősítése.

Szinte minden jogrendszerben jóval komolyabb korlátja van a vád kiterjesztésének. Abból az elvből kiindulva, hogy a vádlott számára a vádbeli tényállítás szabja meg a védekezés kereteit és irányát (tehát a védekezés „tényállásszerű”), két jogrendszerben a kiterjesztéshez a vádlott beleegyezése szükséges (Németország, Olaszország).

Bulgáriában a kiterjesztés lehetősége esetén a bíróság visszautalja az ügyet az ügyészségnek azzal, hogy emeljen újabb vádat. Amennyiben ezt elmulasztja és a kiterjesztett vád alapján hoz ítéletet, az másodfokon hatályon kívül helyezési oknak minősül. A vádkiterjesztés ezen tilalma arra az esetre vonatkozik, amikor súlyosabb bűncselekmény megállapítását eredményezné a vád módosítása.

Portugáliában és Angliában a kiterjesztés a változtatáshoz hasonlóan bírói döntéshez

kötött. Angliában nincsen külön mérce, a változtatáshoz hasonlóan a kiterjesztés esetében is azt vizsgálja a bíróság, hogy méltányos-e a vádlottal szemben a vád ilyen mértékű módosítása. Az ügyész minél később nyújt be ilyen indítványt, annál nagyobb a lehetősége annak, hogy a bíróság a vádlottra nézve méltánytalannak tekinti, és nem ad helyt neki.

A common-law és a kontinentális rendszer közötti különbség jól látható, az angol jogrendszerben nem fektettek le egy dogmatikán alapuló tesztet arra nézve, hogy mikor engedhető meg a vádmódosítás (ilyen teszt más országokban, hogy lényeges vagy nem lényeges elemek változnak), illetve nem merevítették le a szabályozást azzal, hogy a vádlott beleegyezéséhez kötötték, hanem egy rugalmas, az adott eset sajátosságaihoz jobban illeszkedő mércét használnak – ami másik oldalról a bíró felelősségét növeli.

Hasonló a helyzet a második kérdésre adott válaszokat illetően. A vádban foglalt cselekmény vádirati minősítéséhez nincsen kötve a bíróság (hasonlóan a magyar szabályozáshoz), azonban amennyiben felmerül az eltérő minősítés lehetősége, akkor megfelelő időt kell biztosítani a vádlottnak a felkészülésre.

A vádiratban foglalt konkrét tényállási elemektől való eltérés vonatkozásában már jóval szigorúbb a vizsgált országok gyakorlata. Az általános tendencia az, hogy ha lényeges különbség van a bíróság ténymegállapítása és az ügyészség tényállítása között, akkor az a vádlott felmentését eredményezi, illetve nem veheti figyelembe a bíróság a „többlet-tényállási” elemeket. A bolgár jog ezt a főszabályt azzal a kivétellel enyhíti, hogy a tények lényeges megváltoztatása esetén az ítéleti tényállás eltérő lehet akkor, hogy ha ugyanolyan súlyú vagy enyhébb bűncselekményben mondja ki a bíróság bűnösnek a vádlottat. Attól természetesen egyik bíróság sincs elzárva, hogy a tényállás lényeges módosulását észlelve visszaküldje az ügyet az ügyésznek, hogy fontolja meg új vád benyújtását.

Figyelemre méltó a portugál szabályozás kidolgozott dogmatikája. A szabályozás megkülönbözteti a tényállás kiegészítését, mely nem vezethet a bűncselekmény minősítésének változásához és súlyosabb büntetés kiszabásához, illetve a tényállás jelentős megváltoztatását, mely súlyosabb büntetés kiszabását is lehetővé teszi. A jelentős változtatásra csak akkor van lehetőség, ha azt az ügy összes eljárási szereplője elfogadja (a sértett is). Amennyiben ez nem

történik meg, akkor az új tények figyelembe vétele nélkül kell az eljárást folytatni. Az esetjog rögzíti, hogy jelentős a változás, ha az új tény hozzáadása nélkül nem lehetne elítélni a vádlottat.

Az angol jogrendszer a common sense logikát követve ebben a kérdésben is úgy rendelkezik, hogy ha a vád szövege és a tényállás között kisebb különbségek vannak, az figyelmen kívül hagyható. Lényeges különbség esetén magisztrátusi (alsóbb szintű) bíróság dönthet úgy, hogy visszautalja a vádat az ügyésznek azzal, hogy nyújtson be új vádat, de választhatja azt is, hogy elhalasztja a tárgyalást és felkészülési időt enged a védelemnek. A felsőbíróság (koronabíróság) előtt az ügyész kötve van az eredeti vádhoz, az esküdtszék nem javít vádat, így még egy kisebb eltérés, a vádban előforduló kisebb „hiba” is felmentést eredményezhet. Létezik azonban olyan esetkör, hogy a bíró az esküdtszék számára a bizonyítási eljárás végén felajánlja más bűncselekmény megállapításának lehetőségét a vádhoz foglalt bűncselekményhez képest.

Sajátos a német megoldás, mely ismeri a vád alá helyezési (közbenső) eljárást. Ennek célja, hogy a bíróság a vád megalapozottságáról meggyőződjön. Ennek keretében meghallgatja a vádlott ellenvetéseit, kifogásait, illetve bizonyítást is lefolytathat. A bíróság a „főtárgyalást” megindító határozatában eltérhet az ügyész által benyújtott vádtól, azonban a vádban nem szereplő cselekményeket nem vizsgálhatja. A főtárgyaláson a bíróság csak a jogi minősítés vonatkozásában térhet el az eljárást megnyitó végzésben foglalt tényállás szövegétől.

A törvényes vád kritériumaira irányuló kérdéssel kapcsolatban elmondható, hogy minden az összehasonlításban szereplő jogrendszer ismeri a vád formai és tartalmi kritériumait, azt részletesen meghatározzák. Azonban a magyar eljárási jogtól eltérően – a bolgár eljárásjog kivételével – nem válik szét a törvényes vád absztrakt, elvi szintű meghatározása és a vádirat törvényes kellékeinek meghatározása.

Németországban a helyzet annyiban sajátos, hogy nem az eljárási törvény, hanem a dogmatika különbözteti meg a vád „behatároló” és „információs” funkcióját. A behatároló funkciót akkor tölti be a vád, ha az eljárás tárgyává tett cselekményt személyi, tárgyi és jogi szempontból a lehető legpontosabban meghatározza. A vád más kellékei információs funkciót látják el – ezért kell a vádiratban szerepelnie például a bizonyítási eszközök felsorolásának. Egyébként általánosan elmondható, hogy a tények pontos és világos leírása mindenhol a vád a

vád kellékeként szerepel. Az angol szabályozás ebben a vonatkozásban azt is tartalmazza, hogy a bűncselekményt laikus által érthető módon („in ordinary language”) is meg kell nevezni.

Mindezekből fakadóan a válaszadók többsége nehezen tudta értelmezni azt a következő kérdést, hogy mennyiben van eltérő következménye a kellékhányos és a törvénytelen vádnak. A legmesszebb a magyar rendszertől az angol jog áll, ahol a bíró szerepe általában a semleges „játékvezetőjével” egyezik meg. A bíró ezért önmagától nem alkalmazhat szankciót, kellékhányos vád esetén sem, erre a védelemnek kell indítványt tenni. Ez a védői kérelem azonban nem csupán a vád formai hiányosságaira vonatkozhat, hanem arra is, hogy ha a vádban megjelölt bizonyítékok nyilvánvalóan nem elegendőek ahhoz, hogy az esküdtszék bűnösséget kimondó döntést hozzon, akkor szüntesse meg a bíróság az eljárást. Az angol rendszer megértéséhez azt is hozzá kell tenni, hogy a vádemelésre a rendőrség, illetve más erre felhatalmazott szervezetek is jogosultak, és a királyi ügyészi szolgálat egyik feladata éppen az, hogy ezen szervezetek által benyújtott vádakat felülvizsgálja, mielőtt a bírósághoz továbbítja.

Portugáliában a kötelező tartalmi elemek hiánya ahhoz vezet, hogy a bíróság „érvénytelennek” nyilváníthatja a vádat, és visszaküldi az ügyészségnek. A portugál gyakorlat bizonytalan abban, hogy fűződik-e anyagi jogerő ehhez a döntéshez: arra is volt példa, amikor megengedte a bíróság a vád újbóli benyújtását, és arra is, amikor nem. Olaszországban és Csehországban lehetséges az új vád benyújtása, amennyiben a korábbi a bíróság visszaküldte az ügyészségnek a hiányosságok miatt.

Bulgáriában a törvénytelen vád az ügy körülményeitől függően eljárás-megszüntetéshez vagy felmentéshez vezet, míg a kellékhányos hiánypótlási felhívással jár. A vád változatlan benyújtása felmentő ítélethez vezet. Így a bolgár eljárásjogban az ilyen döntés anyagi jogereje jogerejének kérdése is tisztázott.

A német dogmatikai megkülönböztetés következménye, hogy a behatároló funkciót érintő hibák, melyek a vádat tulajdonképpeni rendeltetésétől fosztják meg, a közbenső eljárásban a főtárgyalás megnyitásának elutasításához vezetnek. A főtárgyaláson ezért már nem merül fel az a

kérdés, hogy mi a sorsa a törvénytelen vádnak. Amennyiben viszont az információs funkciót nem tudja teljesíteni a vád, ez az uralkodó felfogás szerint az eljárás lefolytatását nem akadályozza.

Az utolsó kérdés vonatkozásában teljes volt az összhang a kontinentális jogrendszerek között. Mindenhol alapelveként érvényesül a tényállás felderítésének kötelezettsége a bíró számára attól függetlenül, hogy az eljárás többi szereplője indítványozott-e bizonyítást az adott kérdésben, vagy sem.

Még az olasz eljárás is, amelyik főszabály szerint az ügyészre és a védőre telepíti a bizonyítás kötelezettségét, elismeri, hogy a bírónak meg kell vizsgálnia olyan bizonyítékokat is, amelyek nem terjesztettek elő, de elengedhetetlenül szükségesek a megalapozott ítélet meghozatalához.

Az ügyféli tárgyalást követő angol rendszerben természetesen nincsen vizsgálati hatásköre a bírónak. A bíró bizonyítással kapcsolatos szerepe kimerül abban, hogy dönt a bizonyítékoknak az esküdtszék elé bocsáthatóságáról és ezek mérlegelésére, illetve figyelmen kívül hagyására adhat utasítást az esküdteknek.

3. A vádért viselt felelősség a vizsgálat tükrében

Az összehasonlító vizsgálat első, és legnyilvánvalóbb tanulsága, hogy az anyagi igazság megállapításának hagyományait őrző kontinentális jogrendszerbe működőképesen nem illeszthető be egy olyan rendelkezés, amely csupán egyetlen ponton bontja meg ezt a szisztémát.

A Be. 75. § (1) bekezdésében megfogalmazott kiegészítő szabály, mely szerint a bíró nem köteles az ügyész által nem indítványozott terhelő bizonyíték megvizsgálására, nem illeszkedik a kontinentális eljárásjogok logikájába, ezért az a magyar jogban is alkalmazási bizonytalansághoz vezetett.

Tiszteletreméltó az a jogalkotói törekvés, amely az ügyésznek a vád iránti felelősségét kívánta ezáltal fokozni, azonban az összehasonlítás eredménye jól mutatja, hogy ezt más eszközökkel kell (célszerű) elérni.

Ennek lehetősége a második kérdésre adott válaszokból körvonalazódik. Minden vizsgált jogrendszer elismeri, hogy az ügyész által benyújtott eredeti vádban foglalt tényállás garanciális

jelentőségű a vádlott védekezését illetően. Ezért a bemutatott jogrendszerek jelentős részében az ügyész nem terjesztheti ki a vádat olyan tényekre alapozva, melyek a bizonyítási eljárás során merültek fel a bíróság előtt. Ha fontossággal bír az, hogy az újonnan feltárt tények alapján más bűncselekményben (is) mondja ki a bíróság bűnösnek a vádlottat, akkor erre a tárgyaláson jelenlévő ügyésznek kell figyelnie és új vádat kell benyújtani.

Markánsan előtűnik tehát az a tendencia, hogy az ügyész, és nem a bíróság felel a vád „javításáért”.

A bíróság tényállás-felderítési kötelezettségének terjedelmét a vádban foglalt tények határozzák meg, az ügyész szerepét és felelősségét nem veheti át a bíróság azzal, hogy új tények alapján más bűncselekményt vagy más bűncselekményt is megállapít. Az ezen a téren elvárható ügyészi aktivitásra a vizsgált jogrendszerekben evidenciaszerűen támaszkodnak.

Az összehasonlító elemzések tükrében mesterkéltnek látszik a magyar szabályozásban létező megkülönböztetés a törvénytelen és a kellékhányos vád kategóriája között.

Amint látható volt, ezzel a különbségtétellel más jogrendszerek (a bolgár kivételével) nem élnek, a vádirat törvényi kellékei egyúttal a törvényes vád kritériumát is tartalmazzák. Ez még nem zárja ki azt, hogy differenciáljanak a súlyosabb és az enyhébb következményekkel járó hiányosságok között és ezekhez eltérő következményeket csatoljanak.

A törvényhozói szándék a törvényes vád fogalmának megkonstruálásával szintén az lehetett, hogy fokozza az ügyész vádért viselt felelősségét. A jogalkotás eredménye azonban egy olyan rendelkezés lett, amely inkább szimbolikus szerepet tölt be, felhívja a figyelmet arra, hogy az ügyésznek van felelőssége a váddal kapcsolatban annak benyújtása után is. A megfelelő alkalmazása azonban – talán épp ezen szimbolikus jellege miatt – sok esetben félreértésekhez vezetett. Valóban komoly érdek fűződik ahhoz, hogy a vádirat pontosan körülírva jelölje meg a vád tárgyává tett cselekményt, azonban ez az elvárás a vád törvényes kellékei között is érvényesíthető lenne. E megoldás részben megoldhatná azokat a bizonytalanságokat is, amelyek jelenleg jellemzik a vád törvényességével kapcsolatos ítélkezési gyakorlatot.

Úgy véljük, a fenti tanulságok figyelembevételével egy újabb hazai büntetőeljárás kodifikáció során könnyebben összebékíthető lesz az igazság kiderítésére irányuló eljárási cél az ügyésztől elvárható aktivitás és felelősségviselés követelményeivel.

Az összehasonlító vizsgálatok egyik tanulsága, hogy több jogrendszerben a per – és nem a vádirat – megalapozása érdekében létezik egy „közbenső eljárás”, amely a magyar eljárási rendszerben csökevényes. Az ügyész általi vádemelés miatt nincs helye jogorvoslatnak [Be. 228. § (5) bek.]. A benyújtott vádirat ellen a vádlott észrevételt tehet, kifogást emelhet, bizonyítási indítvánnyal élhet, a bíróság a vád tárgyát képező tényállás alaposabb tisztázása érdekében bizonyítást vehet fel. A vád alá helyezés tehát a bíróság kontrollja mellett történik.

Figyelemreméltó a német jogtudomány által kidolgozott megkülönböztetés a vád „behatároló” és „információs” funkciója között.

A behatároló funkció a valóság vizsgálatának kereteit jelöli ki. Amennyiben a behatároló funkciót nem tudja ellátni a vád, akkor ez a „főtárgyalás” megnyitásának elutasításához vezet, míg az információs funkció hiányossága ilyen következménnyel nem jár.

IX. Elemzési tanulságok

- A vád tényállítása – mindig és mindenhol - meghatározza a bizonyítási eljárás és az ítélet kereteit, ekként a vád a terhelt számára biztosíték is.
- A váderedményesség önmagában nem tekinthető negatív kategóriának. Ilyen a vád alaptalansága lehet, mivel elégtelen nyomozás utáni vádemelést is jelenthet.
- Az elnöki per a fair trial biztosítására és az objektív igazság elérésére egyaránt alkalmas; ezt támasztja alá, hogy a bizonyítás íratlan alapelve mindkét rendszerben azonos. A valóság-hű tényállás elérését mindkettő akként oldja meg, hogy a tárgyalás három résztvevője (a vád, a védelem és az ítélkező közül) legalább kettő bizonyít.
- Az ügyésznek a tárgyaláson is aktív bizonyítást kell folytatni, nem hagyatkozhat pusztán arra, hogy a bíróságnak egyébként is kötelezettsége a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázása;
- A bíróságnak kiemelt figyelmet kell fordítani a bizonyítás során a vádlott szempontjából mentő és enyhítő körülmények feltárására, a bírósági bizonyítás célja nem pusztán a vádirat

helyességének leellenőrzése, meg kell bizonyosodni arról, hogy a vádtól eltérő alternatívák kizárhatók.

- Ha az ügyész és a bíró ilyen irányú aktivitása megvalósul, akkor az elnöki per egyszerre tud megfelelni a valóság kiderítése iránti igénynek és a „fair trial” eszméje által támasztott követelményeknek anélkül, hogy az eljárási rendszert át kellene alakítani az adverzatórius minta szerint.

- Az ügyészségnek az igazság kiderítésére irányuló feladatával, alkotmányos helyzetével és a vád garanciális funkciójával ezért nem fér össze például a vád „taktikai” okokból történő megváltoztatása vagy kiterjesztése.

- A magyar büntetőeljárás alapvetően javító rendszernek tekinthető, ugyanakkor a vád vonatkozásában sokkal szűkebb a javítás lehetősége, mint a fellebbezési eljárásban a bíróságok különböző szintjei között.

- 2006-ban a jogalkotó kifejezetten definiálta, mit ért törvényes vádon, és megkülönböztetést is létrehozott a „törvénytelen” és „kellékhányos” vád között, ami nem feltétlen, illetve egyedüli módszere (szabályozási eszköze) a vád törvényessége iránti igény szolgálatának.

Jog-összehasonlító elemzés tanulságai

[Németország, Anglia, Olaszország, Csehország, Portugália és Bulgária]

- Markáns tendencia, hogy az ügyész, és nem a bíróság felel a vád „javításáért”.

- Az összehasonlító elemzések tükrében mesterkéltnek látszik a magyar szabályozásban létező megkülönböztetés a törvénytelen és a kellékhányos vád kategóriája között. Amint látható volt, ezzel a különbségtétellel más jogrendszerek (a bolgár kivételével) nem élnek, a vádirat törvényi kellékei egyúttal a törvényes vád kritériumát is tartalmazzák. Ez még nem zárja ki azt, hogy differenciáljanak a súlyosabb és az enyhébb következményekkel járó hiányosságok között és ezekhez eltérő következményeket csatoljanak.

- Több jogrendszerben a per – és nem a vádirat - megalapozása érdekében létezik egy „közbenő eljárás” (amely a magyar eljárási rendszerben csökevényes): Az ügyész általi vádemelés miatt nincs helye jogorvoslatnak. A benyújtott vádirat ellen a vádlott észrevételt tehet, kifogást emelhet, bizonyítási indítvánnyal élhet, a bíróság a vád tárgyát képező tényállás alaposabb tisztázása érdekében bizonyítást vehet fel. A vád alá helyezés tehát a bíróság kontrollja mellett történik.

- Figyelemreméltó a német jogtudomány által kidolgozott megkülönböztetés a vád „behatároló” és „információs” funkciója között. A behatároló funkció a valóság vizsgálatának kereteit jelöli ki. Amennyiben a behatároló funkciót nem tudja ellátni a vád, akkor ez a „főtárgyalás” megnyitásának elutasításához vezet, míg az információs funkció hiányossága ilyen következménnyel nem jár. Amennyiben a vádirat az információs funkciót nem teljesíti, ez az uralkodó felfogás szerint a hatékonyságot alapvetően nem akadályozza.

Budapest, 2014. április 8.

Az összefoglaló véleményt a Kúria Büntető Kollégiuma 2014. április 14-én tartott ülésén megvitatta és azzal egyetértett [Bsz.30.§ (1) bekezdése, Küsz. 41.§ (1) bekezdése].

Dr. Márki Zoltán

Az előterjesztett összefoglaló véleményhez csatolt mellékletek:

- a váderedményesség nemzetközi áttekintése
- a nemzetközi jogösszehasonlítás körében kapott német válasz

Az előterjesztett összefoglaló véleményhez csatolt:

Dr. Király Tibor akadémikus, professor emeritus és Dr. Erdei Árpád professor emeritus, az Alkotmánybíróság nyugalmazott elnökhelyettese - vizsgálati tárgykörben tett - észrevétele

Nemzetközi összehasonlítás a váderedményességgel kapcsolatban

	Vádered- ményesség mértéke	Részlete-sen szabá- lyozott-e a nyomozati eljárás?	A nyomozás során beszerzett bizonyítékok hatása az ügy kimenetelére	Felhasználható-e bizonyítékként a nyomozás során tett, és a tárgyaláson visszavont beismerő vallomás
Magyarország	96-97% (ahol a vádott nem tesz beismerő vallomást: 93%)	igen	jelentős	igen
Bulgária	97%	igen	nem meghatározó jelentőségű (a tárgyalási bizonyításnak van központi szerepe)	igen, ha más, a tárgyaláson beszerzett bizonyíték is alátámasztja
Olaszország	n. a.	igen	nem meghatározó jelentőségű (a tárgyalási bizonyításnak van központi szerepe)	igen
Spanyolország	kb. 75%	nem egyértelmű a válasz	a törvény alapján a tárgyalási szakasz a döntő, de a gyakorlatban sokszor támaszkodnak a nyomozati anyagra	igen
Csehország	viszonylag magas, de nem éri el a magyar szintet (nincs pontos adat)	igen	jelentős	igen (általában fel is használják a vádlottal szemben)
India	28% (!)	Csak számadatokat tudunk, illetve általános sajátosságokat		
Japán	99,9% (!)			
USA	65-80% (tagállamon- ként változó)			
Egyesült Királyság	83%			
Lengyelország	97-98%			
Oroszország	>99% (esküdtszéki tárgyalás esetén: 85%)			
Törökország	80%			
Kína	98%			
Németország	80,5%			
Finnország	94,7%			

Megjegyzés: Az angolszász jogrendszerekben főszabályként csak azok az ügyek kerülnek bírósági tárgyalásra, amelyekben a terhelt nem tesz beismerő vallomást. E rendszerek szakértői az alacsony váderedményességet azzal magyarázzák, hogy náluk veszik a leginkább komolyan a bíróságok az ártatlanság vélelmét.

Források:

<https://www.destatis.de/EN/FactsFigures/SocietyState/Justice/CriminalProsecution/Tables/DefendantsAdjudicatedConvicted.html>

Ed Cape, Zaza Namoradze, Roger Smith and Taru Spronken (eds.): *Effective Criminal Justice in Europe*. Intersentia, Antwerp – Oxford – Portland, 2010. 347.

<http://nitawriter.wordpress.com/2007/09/27/comparison-conviction-rates-world/>

A nemzetközi jogösszehasonlítás körében kapott német válasz

A német büntető eljárásjog néhány alapelvét előzetesen be kell mutatnunk, mivel ezek a kérdések megválaszolása szempontjából jelentőséggel bírnak.

A német büntetőeljárás egy „Anklageprozess” (a német büntetőjogi eljárásban érvényesül a vádhoz kötöttség elve), vagyis az ügyészi vádemelés hiányában a büntetőbíró nem vizsgálhatja az ügyet. Az ügyész vádat a tett ellen – esetlegesen több tett ellen – eljárási értelemben emel. Ez az eljárási tettefogalom „jog előtti” természetű („vorrechtlich”, én úgy értettem, a jogi minősítést, értékelést megelőzően használandó e tettefogalom) és egy olyan történeti folyamatra utal, amely a többi történeti folyamattól megkülönböztetendő. Az eljárási cselekmény fogalom alapvetően különbözik a tényleges-jogi tettefogalomtól, amely egy olyan cselekményre utal, amellyel a tettes egy tényállást valósít meg. Ha ez a cselekmény több tényállást valósít meg vagy ugyanazt a tényállást többször, akkor a tényállások tettesegységet („Tateinheit”) alkotnak (német Btk. 52. §.). Amennyiben több cselekményt egy büntetőeljárás keretében ítélnak meg (vizsgálják), akkor tette-többséget („Tatmehrheit”) alkotnak (német Btk. 53. §.). Az eljárási tettefogalom főszabály szerint megfelel a materiális-jogi tettefogalomnak, de ez (az egybeesés) nem szükségszerű.

A bíróság, amely előtt az ügyész vádat emel, egy ún. köztes eljárás („Zwischenverfahren”) (a német büntető-eljárásjogi törvény [tov.: a német Be.] 199 – 211. §.) keretében dönt a főeljárás („Hauptverfahren”) megnyitásáról. A bíróságnak ezen, az eljárás megnyitásáról szóló határozata („Eröffnungsbeschluss”) eltérhet a vádtól, például az eljárást a vád szerinti eljárási tetteknek csak egy részére korlátozhatja; ebben az esetben az ügyésznek egy új vádat kell benyújtania (német Be. 207. §. (3) bek.). A bíróság azonban a vádban nem szereplő cselekményeket nem vizsgálhatja a főeljárásban. A bírósági vizsgálat – tényleges – terjedelmének meghatározása ily módon tehát az ügyész feladata. A bíróság jogi értékelése („rechtliche Würdigung des Gerichts”) ezzel szemben eltérhet az ügyészétől (pl. a bíróság lopás miatt nyitja meg az eljárást, holott az ügyész a vádlott magatartását csalásnak minősítette).

Az eljárási tettek, ahogyan azok a vádban, illetve az eljárás megnyitásáról szóló határozatban le vannak írva, a bírósági döntéshozatal („gerichtliche Urteilsfindung”) tárgyát képezik (német Be. 264. §.). A vádiratban tehát ezeknek az eljárási cselekményeknek kell

szerepelniük/ (A vádiratban ezek az eljárási cselekmények szerepelhetnek) („Strafklageverbrauch”).

A vádirat és az eljárás megnyitásáról szóló határozat jelöli meg mindemellett azokat a büntetőjogi előírásokat (tényállásokat), amelyek jogellenes és vétkes megvalósítása a vádlottnak felrovandó (bővebben később).

Az (1) kérdéshez: A vádlott alapvetően csak a vád szerinti eljárási cselekmény(ek)ért és büntetőjogi előírások megsértéséért ítélt el. Ha a bíróság a főeljárásban a jogi megítéléstől eltér, tehát egy más büntetőjogi tényállást (pl. lopás helyett rablást) állapít meg (az ítéletében), ennek az az előfeltétele a német Be. 265. §. (1) bekezdése szerint, hogy a Bíróság a vádlott előtt a jogi nézőpont megváltozására különösen (azaz kifejezetten) hivatkozzon, és a vádlott számára megadja a védekezés lehetőségét. Adott esetben a főeljárást a vádlott kérelmére fel kell függeszteni, hogy a vádlottnak lehetősége legyen a védekezésre való felkészüléshez (a német Be. 265. §. (3) bek.). Mivel a bíróság az ügyészség jogi megítéléséhez nincs kötve, a jogi nézőpont megváltoztatásához nincs szükség kérelemre (vagyis a bíróságnak nem kell kérelmeznie az ügyészségtől, hogy változtathassa meg a jogi nézőpontot) és az ügyészség beleegyezésére.

Ha az ügyészség a főtárgyalást más – mint a vád szerinti eljárási – cselekményekre is ki kívánja terjeszteni, ehhez a német Be. 266. §. (2) bekezdése szerint egy pótvádát („Nachtragsanklage”) kell előterjesztenie. A vádlottnak mindenképpen bele kell egyeznie a német Be 266. §. (1) bekezdése szerint a bírósági vizsgálat kiterjesztésébe. Amennyiben ezt (a vádlott) nem teszi, a bírósági eljárás a (eredeti) vád szerinti cselekményekre korlátozódik. Amennyiben (a vádlott) ehhez hozzájárul, a további cselekményeket a bíróság határozat (lehet, hogy ez nálunk a végzésnek felel meg) formájában vonja be a főeljárásba.

A (2) kérdéshez: A válaszok lényegében már az (1) kérdésre adott válaszokból következnek levezethetőek).

A jogi nézőpont megváltozására (a német Be. 265. §. (1) bek.) a bíróságnak kell rámutatnia. Az ügyészség pótvádja alapján a további eljárási cselekmény bevonása a bíróság kötelező mérlegelésének („pflichtgemäßem Ermessen des Gerichts”) függvénye. A bíróság tehát maga dönt arról, hogy a bevonást szükségesnek és célszerűnek tartja-e.

A (3) kérdéshez: A bíróságnak be kell tartania az instrukció alapelvét (vizsgálati elvként vagy nyomozási elvként is ismert). A bíróságnak joga és kötelessége, hogy a vád szerinti cselekmény határain belül önállóan, azaz a (vádban foglalt) indítványhoz való kötöttség nélkül a tényállást felderítse (a német Be. 155. §. (2) bek.). A bíróságnak a bizonyítást a német Be. 244. §. (2) bekezdése szerint hivatalból minden tényre és bizonyítékra ki kell terjesztenie, amely a tényállás ésszerű értékelése alapján a bűnösség felróhatóságának ellentmondhatnak, azt megkérdőjelezhetik vagy megalapozhatják. Az ügyészség a vád által (ily módon) a bírósági vizsgálat azon kereteit is megadja, amelyeket büntetőjogilag relevánsnak tart, és a bíróság ezt a tényállást vizsgálhatja. A megadott keretek között azonban a bíróságnak a vádat a saját felelősségi körében kell felderítenie.

A vádiratban az ügyészség megnevezi azokat a bizonyítási eszközöket, amelyeket relevánsnak tart, de a bíróság nincsen ezekhez kötve.

Az ügyészség, a vádlottak, a védőjük és adott esetben a vád második képviselője („Nebenkläger”) azonban a bizonyításra a bizonyítási kérelem benyújtásán keresztül lehetnek. A bíróság a bizonyítási kérelmeket csak a német Be. 244. §. (3) – (5) bekezdéseiben és a 245. §-ban meghatározott – szűk feltételek fennállása mellett utasíthatja el.

A (4) kérdéshez: Az ügyészség vádiratának a német Be. 200. §. (1) bekezdése szerint az ún. vádmondatában (?) („Anklagesatz”) a vádlott számára a neki felrótt cselekményt, az elkövetésének helyét, idejét és az alkalmazandó büntetőjogi előírásokat meg kell nevezni. Az eljárás tárgyát személyi, tárgyi és jogi szempontból a lehető legpontosabban be kell határolni, mivel – ahogyan azt már fent kifejtettük – a vádirat rögzíti az eljárási cselekményt, amely az ítélethozatal tárgyát képezi és amelyhez (mármint az ítélethozatalhoz, szerintem) a jogerős ítélet a vádat használja fel (ún. behatároló funkció).

A vádirat tehát arra szolgál, hogy a vádlottat az ellene felhozottak közlésével abba a helyzetbe hozza, hogy megfelelően védekezhessen (ún. információs funkció). A vádiratnak ezért meg kell adnia (jelölnie) a bizonyítási eszközöket (német Be. 200. §. (1) bek. 2. mondat) és – a büntetőbírónál (a körzeti bíróság „egyesbírája”) való vádemelés kivételével és tartalmaznia kell a nyomozás lényeges elemeit (a német Be. 200. §. (2) bek.).

Az (5) kérdéshez: A behatároló funkciót érintő hibák megfosztják a vádiratot a hatékonyságától (a tulajdonképpeni rendeltetésétől) és a főeljárás megnyitásának elutasításához vezetnek. Kivételesen azonban elegendő a cselekmény egy formális leírása, amikor az elkövetési idő és mód közelebbi behatárolása nem lehetséges, pl. amikor a cselekmény régebben történt vagy csak olyan tanúk állnak rendelkezésre, akik nem képesek arra, hogy a cselekményt pontosan leírják (pl. nagyon fiatal vagy szellemileg visszamaradott gyermekek). A vádirat „utólagos javítására” („Nachbesserung”) – az eljárás megnyitásáról szóló határozat egyes cselekményekre való, fent kifejtett korlátozásának kivételével – nincs lehetőség. A bíróság – ahogyan fent kifejtettük – a tárgyalás megnyitásáról szóló határozatban a cselekmény eltérő jogi értékelését adhatja elő (német Be. 207. §. (2) bek. 3. pont). Ebben az esetben a vád alapján e jogi egyértelműsítéssel (pontosítással) megindítható a főeljárás, anélkül, hogy egy újabb vádirat benyújtására lenne szükség.

Amennyiben a vádirat az információs funkciót nem teljesíti, ez az uralkodó felfogás szerint a hatékonyságot alapvetően nem akadályozza.

Észrevételek a törvényes vádról

I.

A közönségesen, a köznapi életben is használt vád, vádolás szónak pejoratív, rosszalló hangulata van. E szóval minősítjük azt, hogy valamit kifogásolunk, szemrevetünk, felhánytorgatunk, leleplezünk, elutasítunk, sérelmezünk, és egyben valami rosszért felelőssé teszünk. Ilyesmi elmondható a büntető eljárásban alkalmazott vádról, a perbeli vádról is.

A büntetőeljárásbeli, perbeli vád formalizált, a vele szemben támasztható követelményeket törvény határozza meg. A törvény külön rendelkezik, az ún. „törvényes” vádról, az erre vonatkozó rendelkezéseket a hatályos Be. 2. §-ában találhatjuk meg. Meghatározván a törvényes vád fogalmát és kritériumait [(2) bekezdés], megállapítja a vádhoz kötöttség szabályait [(3), (4) bekezdés], és kijelenti mindenekelőtt azt, hogy a bíróság az ítékezés során vád alapján jár el [(1) bekezdés]. A Be. tehát vádelvű per (bírószági eljárás, ítékezés) szabályait állapítja meg. A bíróság – eltekintve a magánvádas és más külön eljárásoktól – első ízben akkor találkozik a váddal, amikor vádirat vagy vádindítvány formájában előterjesztik. „Az ügyész vádiratnak a bírósághoz való benyújtásával emel vádat” [217. § (1) bekezdés]. Ezt követően a bíróság – mielőtt kitűzné a tárgyalást – azt vizsgálja, van-e törvényes vád, illetőleg fennáll-e törvényes akadálya a tárgyalásnak [263. § (1) bekezdés], vagy a tárgyalás kitűzésének (278. §).

A vád akkor törvényes, ha a Be. 2. § által megkövetelt mindegyik kritériumnak megfelel. Az egyes kritériumok hiánya azonban eltérő következményekkel járhat.

1. A vádemelésre jogosult

„Az ügyész a közvádló” (28. §), vagyis közvádas ügyben az ügyésznek megvan az aktív legitimációja a per kezdeményezésére.

Az eljáró ügyésznek rendelkeznie kell az ügyben joghatósággal, amit a Btk.-nak a

területi és személyi hatályra vonatkozó szabályok alapján lehet elbírálni. Ugyancsak figyelembe kell venni a Be. XXVIII. fejezetének rendelkezéseit a mentességet élvező személyek ügyében követendő eljárásról (551. §).

Ha az ügyésznek nincs az ügyben joghatósága, az eljárást meg kell szüntetni, minthogy a vád nem törvényes – semmis [267. § (1) bekezdés j) pont].

Más a jogi helyzet, ha az ügyész nem a hatáskörébe vagy illetékességébe tartozó ügyben emel vádat, és emiatt a bíróságnak sincsen az ügyben hatásköre vagy illetékessége.

Ilyen esetben nem kell az eljárást megszüntetni, hanem áttételnek van helye a hatáskörrel, illetékességgel rendelkező bírósághoz (264. §). A tárgyalás megkezdése után áttételnek már csak magasabb hatáskörű bírósághoz, illetőleg katonai eljárásra tartozó ügyben van helye (308. §). Járásbíróság – habár ott emeltek vádat – nem ítélezhet törvényszéki hatáskörbe tartozó ügyben.

Az idézett rendelkezésekből következik, hogy az ügyben hatáskörrel vagy illetékességgel nem rendelkező bíróság előtt emelt vád annyiban törvényes ugyan, hogy joghatósággal rendelkező, vádemelésre jogosult személytől származik, ám a vád különben fogyatékos. E fogyatékoság azonban nem ügydöntő határozattal orvosolható.

2. Meghatározott személy büntetőtörvénybe ütköző cselekménye

Itt most a vádlott személyéről kérdezzük, ki lehet elkövetőként vádlott.

A választ a Btk. alapján adhatjuk meg: vádlott csak védőképes természetes személy lehet, aki büntethető. Ha azonban büntethetőségét kizáró vagy megszüntető valamelyik körülmény (lásd: Btk. 15., 25. §) szól mellette, nem lehet vádlott.

A büntethetőséget kizáró, illetőleg megszüntető körülmények között vannak olyanok, amelyek már a tárgyalás előkészítési szakaszában is könnyen felismerhetők (a gyermekkor, esetleg az elévülés stb.), az ezeket – szinte evidens – tényeket nem észlelő vád törvénysértő, semmis. Más büntethetőséget kizáró vagy megszüntető körülmények azonban első látásra nem ismerhetők fel (mint a jogos védelem, a végszükség és mások), így ezekről a tárgyalás előkészítése során a bíróság nem dönthet.

Ha az eljárás során a bíróság a vádtól bármilyen okból eltérő megállapítást tesz (például hogy a vádlott az elkövetés idején még gyermekkorú volt, önkívületi állapotban volt, vagy jogos

védelemben cselekedett), a bíróság ilyen eltérő megállapítása nem teszi utólag a vádat nem-törvényessé.

A vád törvényességének a Be. 2. § (2) bekezdése szerint sem kritériuma a vádnak a bíróság által történő approbálása. Az sem teszi a vádat utólag nem-törvényessé, ha a bíróság a vádlottat felmenti (például mert a bűncselekményt nem követte el vagy más felmentési okból).

3. Pontosan körülírt büntetőtörvénybe ütköző cselekmény

Ennek a követelménynek a teljesítése nem csak jogi feladat, hanem nagymértékben függ a vádló írástudó, fogalmazási képességétől, látás- módjától, rendszerező képességétől. A jog által megkövetelt feladat megoldása során valamely konkrét bűncselekmény tényállásának a leírásánál indokolt a bűncselekményt követni. A bűncselekménynek – mint köztudott – van alanya, alanyi oldala, tárgya, tárgyi oldala; a bűncselekmény körülírásánál e kritériumoknak való megfelelés lehet irányadó.

A vádbeli tényállás leírása, körülírása a jellegét, módszerét tekintve másféle, mint az ítéleti tényállás. Legfőbbképpen abban rejlik a különbség, hogy a bíróság ügydöntő határozatait indokolni kell, amiről a Be. 258. §-a rendelkezik. Az ítéletben többek között értékelni kell a bizonyítékokat, a bíróság által megállapított tényállás szerinti cselekmény jogi minősítését, büntetés kiszabását, illetőleg ezek mellőzése esetén a döntés indokolását, az alkalmazott jogszabályok megjelölésével. Ilyenféle köteleesség a vádlót nem terheli. A vádiratról szóló rendelkezés (Be. 217.) nem ír elő indokolási kötelezettséget, de kötelezővé teszi a szükséges tények, adatok közlését, így a vádlott személyi adatait, valamint a bizonyítási eszközöket kell megjelölni. A vádirat és a vád az ítélethez képest szikár, kijelentő módon nyilatkozik, és nem derül ki belőle a vádlónak a belső meggyőződése.

A bíróságnak a vádban körülírt tényállásról kell döntenie, a vádhoz kötöttség keretében. Valamely bűncselekmény egyediségét feltétlenül az elkövető, a sértett személyének kiléte, az elkövetés helye, ideje, módja, motívumai határozzák meg. A bíróság a vád tárgyává tett tényállásról akkor tud döntenie, ha ezek ismeretének a birtokában van, vagyis ha ezek a vádban világosan meg vannak jelölve.

Azt is kijelenthetjük, hogy a bűncselekmény tényállása pontosan körül van írva, ha az ily

módon vád tárgyává tett cselekményt megállapítván a bíróság dönteni tud a bűnösségről, illetve azt meg tudja állapítani. Nem törvényes a vád, ha a bűncselekmény oly mértékben nincs pontosan körülírva, hogy annak az egyedisége fel nem ismerhető, és emiatt el nem bírálható.

4. A büntetőtörvénybe ütköző cselekmény

Az ügyésznek a vádban olyan cselekményt kell körül írnia, amely büntetőtörvénybe ütközik, tehát bűncselekménynek mindősül, és amelynek elkövetése miatt a bíróság a vádlottat – feltéve hogy büntethető – bűnösnek mondaná ki (338. §).

A vádbeli tényállás tehát ne csak valamely Btk. különös részbeli vagy másutt meghatározott bűncselekmény törvényi tényállásának feleljen meg, hanem a büntethetőség követelményeinek is; vagyis mind a cselekmény, mind a vádlott mentes legyen büntethetőséget gátló körülményektől.

A vádban előadott tényállás helyes minősítése a vádló feladata. Ha azonban tévedett, a helytelen vagy hiányos minősítés miatt a vád nem lesz nem-törvényessé, hanem csak egyszerűen fogyatékos vagy hiányos. Nincs akadálya ugyanis a vádbeli tényállásról folytatandó eljárásnak, illetőleg döntésnek. Mindez következik abból, hogy a bíróságnak a cselekményről kell döntenie és nincs kötve a vádlónak a vád tárgyává tett cselekmény Btk. szerinti minősítéséhez [2. §. (3), illetve (4) bekezdés]. A bíróság ilyen kötelességére mutat az is, hogy jogában áll már a tárgyalás előkészítési szakaszában élni a vádtól eltérő minősítés lehetőségével (270. §). A vádló sincs kötve a vádbeli minősítéshez. Ezt a minősítést megváltoztathatja a tárgyalás megkezdésekor, amikor a vádat ismerteti (284. §), a tárgyalás közben (310. §), a vádbeszédben [315. § (1) bekezdés a) pont].

Az újragondolás után – összefoglalásként – a következő konklúziók vonhatók le a törvényes vád kérdéséről. A vád (közvádas ügyekben, a pótmagánvádló fellépésének lehetőségét most számításán kívül hagyva) oly mértékben nem törvényes, hogy semmis, ha

- nem ügyésztől származik (ez tulajdonképpen nem vád);
- az ügyésznek az ügyben nincs joghatósága;
- már a vádból kiderül, hogy nem büntethető személy a vádlott;
- a vádban egyáltalán nincs tényállás, vagy az olyannyira fogyatékos, hogy a cselekmény

egyedisége nem ismerhető fel, nem állapítható meg, és emiatt alkalmatlan az elbírálásra.

Más hiányok, tévedések esetében a vád egyszerűen fogyatékos, de az orvosolható, így nem szolgál okul az eljárás megszüntetésére. Ide sorolható a vádiratra vonatkozó egyéb rendelkezéseknek a hiánya is.

II.

A továbbiakban a törvényes vád fogalmának jogszabályba-foglalásához kapcsolódó dogmatikai következményekhez és bizonytalanságokhoz fűzünk megjegyzéseket. A vizsgálódás egyes elemei a korábbiakban már megjelentek, akkor azonban más szempontból tárgyaltuk őket. Mielőtt megjegyzéseinket megtennénk, röviden bemutatjuk a vád törvényességének hiányára vonatkozó felfogásváltozást, ami a jelenlegi szabályozási helyzethez vezetett.

Az 1998. évi Be. (III. Be.) eredeti szövegében a törvényes vád fogalma nem szerepelt. A törvény ugyan tartalmazott rendelkezést a törvényes vád hiányának esetére, elrendelvén az eljárás megszüntetését, a törvényesség megítéléséhez azonban közvetlenül nem határozott meg szempontokat. Az eredeti elképzelés abból indult ki, hogy a vád törvényességét a vádlónak kell biztosítani, s amennyiben a bíróság a vád ilyen szempontból vett kifogástalanságát nem állapíthatja meg, az eljárást meg kell szüntetnie.

A törvény előkészítőinek ez az elképzelése szemléletváltást jelentett: a korábbiaknál hangsúlyosabbá tette a vádlói felelősséget a vád megfelelő minőségéért. Az elképzelés szerint a vád törvényességének hiányát a bíróság észlelheti, de a korrekció lehetősége nem áll fenn, minthogy a vádlóval szemben minimális elvárás, hogy az általa emelt vád törvényes legyen. A közvádli eljárása esetén ez magától értetődőnek látszott, a pótmagánváddal szemben pedig – minthogy az tartalmilag közvád – nem volt indokolt alacsonyabb elvárásokat támasztani. A megoldást a pótmagánvádló kötelező ügyvédi képviselőnek az előírása jelentette. A magánvád esetében a törvény a vád intézményével szemben általában megengedőbb, s ez jellemző a III. Be.-re is.

A törvényes vád fogalmának tételes jogi meghatározása támpontot nyújthatott volna a bíróságok számára a benyújtott vád minőségének a megítéléséhez. Amennyiben erre a gyakorlat szempontjából ténylegesen szükség volt (amit sem megerősíteni, sem cáfolni nem tudunk), az

utóbb törvénybe foglalt definíció hasznosságát kétségesként, de legalábbis fenntartásokkal kell szemlélni.

Elteltekintve most a formulázás kisebb pontatlanságaitól, amelyek a tartalmat lényegesen nem érintik, említendőnek tartjuk a következőket:

1.

A Be. 2. §-ában rögzített formula („Törvényes a vád akkor”) azt a látszatot kelti, hogy a megfogalmazott követelmények teljesülése esetén a vád mindenképpen törvényes, függetlenül az esetleges egyéb törvényességi követelményeket figyelmen kívül hagyó voltától. (Ilyen lehetne például, ha mentességet élvező személy ellen a mentességre tekintet nélkül, vagy ismert büntethetőségi akadály ellenére kerülne sor vádemelésre. Vö. I./2 pont.) A megjegyzés ez esetben csupán a jogszabály szövegezésének a kritikája, és a hasonlóktól a továbbiakba igyekszünk tartózkodni.

2.

A törvényes vád materiális értelemben vett ismérveit felsoroló rendelkezés négy elemet tartalmaz, amelyek mindegyike önmagában is a vád létezését meghatározó jelentőségűnek fogható fel. Ha az ismérvek bármelyike hiányzik valamely vádból, annak valóságos, a kívánt cél elérésére alkalmas voltát nem lehet elismerni. Mivel azonban a Be. 2. §-a a valódi törvényességi elemek kívül a vád fogalmi elemeit vette fel a törvényesség ismérveiként, érdemes szem előtt tartani, hogy az elemek az eltérő természetéből eredő hatása nem teljesen azonos módon alapozza meg a „nem létező vád” minősítést.

A) A vádlegitimáció

Ha a vád nem jogosulttól származik, valóban törvényességi ismérvvel van dolgunk. Csak a jogosult által emelt vád lehet törvényes. A jogosulatlan személy vádja nem ismerhető el valódi vádként, másként fogalmazva: az ilyen vád álvád, amelynek nem lehet jogi hatása. A következtetés végpontja: a jogosulatlan személytől származó vád más okból eredő „törvénytelenége” képtelenség.

A legitimáció hiányában tehát a vád non existens, következésképpen a reá alapított

eljárás, és nyilvánvalóan az abban hozott, nem az eljárás megszüntetését kimondó határozatok is azok. A vádlegitimáció hiánya azonban nem mindig nyilvánvaló – előfordulhat, hogy csak a bírósági szakasz megindulása után, akár éppen a fellebbezési eljárásban nyer megállapítást.

Amennyiben a „nem létező vád alapján folyó bírósági eljárás maga is nem létező” tételt elfogadjuk, azt is kimondhatjuk, hogy a vád semmisségének a megállapítása után a legitim vádló akadálytalanul vádat emelhet. Valójában evidenciával van dolgunk.

B) A vádlott személye

A megvádolt személy megjelölése a vádnak nem törvényességi, hanem fogalmi ismérve. Megvádolt személy hiányában eljárásjogi értelemben nincs vád, ismeretlen vagy általánosságban megjelölt személy („valaki”, „a jelenlevők” stb.) ellen nem lehet vádat emelni. A bíróság csak meghatározott személyt tekinthet vádlottnak, s az ilyen megjelölésének a hiánya a vádat értelmezhetetlenné teszi. Ilyen esetben tehát a vád ténylegesen nem létezik, s ez magából a „vádból” félreérthetetlenül kitűnik.

C) A büntető törvénykönyvbe ütköző magatartás

Ennek az ismérvnek a vizsgálatához a kiindulópont az, hogy a büntető eljárásjogi értelemben vett vádemelésre elvben csak bűncselekmény miatt kerülhet sor. Fegyelmi vétség, magánjogi deliktum, vallási bűn, stb. nem lehet „bűnvádi eljárás” alapja. Ennek megfelelően két esetet lehet és kell megkülönböztetni.

Az első az, amikor a vádló helytelenül minősíti a megjelölt magatartást, de az sérti a büntetőtörvényt, vagyis bűncselekmény. Mint korábban jeleztük (I/4 pont), ez a helyzet fogyatékosná teszi a vádat, de nem semmissé: a bíróság a helyes minősítést maga állapíthatja meg.

A másik eset az, amikor a vádban megjelölt magatartás nem ütközik a büntető törvénybe. Ha ez nem nyilvánvaló, a vád törvényességének kérdése fel sem merülhet (vö. I/2 pont). Akkor viszont, ha a vádban megjelölt magatartás egyértelműen nem bűncselekmény (például valakit azért vádol meg garázdasággal az ügyész, mert a kamarakonzerten elaludt és hangosan horkolt, amíg fel nem rázták), a fogalmi ismérv hiánya miatt a vád nem létező (non existens, semmis).

D) A vádlói indítvány

Dogmatikailag a vád a bíróságnak címzett indítvány. Alapvetően a vádlott bűnösségének a megállapítására és vele szemben joghátrány alkalmazására irányul (az atipikus eseteket, mint amilyen kóros elmeállapotú személy kényszergyógykezelésének elrendelésére érdekében kezdeményezett eljárás, most figyelmen kívül hagyjuk). A törvény szerint a vádnak az eljárás lefolytatására irányuló indítványi elemét a törvényesség ismérveként kezeli, aminek a hiánya ezért „nem törvényessé” teszi a vádat.

A vádlói indítvány tehát sajátos követelmény. A vádemelés (a vád benyújtása) önmagában is arra irányul, hogy a bíróság kezdje meg a működését, és a törvénynek megfelelően végezze el a feladatát. Ha tehát a legitim vádló közli, hogy a meghatározott személyt egy meghatározott magatartás miatt vádolja, a bíróság értelemszerűen tudja, hogy mi az indítvány. Avval azonban, hogy a törvény a törvényes vád fogalmába belefoglalta „az eljárás lefolytatásának indítványozását”, fogalmi elemet emelt a törvényességi ismérv rangjára – csakúgy, mint a B) és C) pontba foglaltak szerint tette, ám ebben az esetben még kevésbé indokoltan.

Az előbbiek szinte magától adódóvá teszik a kérdést, hogy mondott-e a jogalkotó bármit is a vád törvényességéről, amit a rendelkezés beiktatása előtt nem lehetett tudni. A válasz aligha lehet igenlő. Elmondható viszont, hogy bár Be. 2. § (2) bekezdésébe foglaltak nem hoztak újdonságot, hangsúlyossá tették, hogy a vád elméleti fogalmát kitevő elemek hiánya a vád semmisségére vezet.

3.

Az A)–D) pontok alapján megállapítható, hogy a bennük tárgyalt hibákban szenvedő vádak bírósági kezelésére a hatályos törvény nem ad egyértelmű útmutatást. Ezért csak logikai úton lehet arra következtetni, hogy ha a vád nem törvényes, és ezt a bíróság észleli, az eljárást meg kell szüntetnie, de ezt nem mindig teheti.

Az A) pont szerinti esetben a dolog egyértelmű: az eljárás megszüntetendő. A B) pont esetében ugyanez a helyzet. A C) pontban tárgyalt második változat már nem egyértelmű: a nem nyilvánvalóan bűncselekménynek nem minősülő cselekmény miatt az eljárást le kell folytatni, és az eredmény felmentő rendelkezés lehet, míg a nyilvánvalóan nem bűncselekmény miatt az eljárást meg kell szüntetni. Kérdés azonban, mi a teendő, ha egy magatartás nyilvánvalóan nem

bűncselekmény jellegét a bíróság elnézi, s csak a tárgyalás során ismeri ezt fel. Ízlés szerint választhatunk a bűncselekmény hiányára alapított felmentés, vagy a törvényes vád hiánya miatti eljárás-megszüntetés között. Jobb azonban, ha a bíróság a késői felismerésről bölcsen hallgat, mert ha bevallja, kiderül, hogy az összes cselekménye a megszüntetésig – a törvényes vád hiányában – semmis volt.

A D) pont esetére csupán egy bizonytalan helyzetet jelzek: ha a vád egyébként rendben lévő, de a kifejezetten az eljárás lefolytatására vonatkozó indítványi elem hiányzik, mondhatja-e a bíró, hogy a vád nem törvényes? A vád ugyanis fogalmilag és műfajilag indítvány.

A végső tanulság abban foglalható össze, hogy a vád törvényességének a meghatározása számos problémát teremt. Ezek megszüntetése jogalkotói feladat, a módját is a jogalkotásnak kell megtalálnia. Látnivaló, hogy a jelenlegi helyzet olyan ellentmondásokat hordoz, amelyeket a gyakorlat nem tudott, vagy nem kívánt feloldani. Ezek közül csupán egyet említünk.

Mínt hogy a vád megfelelőségét a vádlónak kell biztosítania, elvileg a legitim vádló – az ügyek túlnyomó többségében a közvádló – terhére esik a vád törvényességének a hiánya, ennek következtében az ilyen hibában szenvedő vád korrigált változatának benyújtására nem kellene lehetőséget kapnia. Ezt manapság az ügyészi vád esetében bírósági felfogás tagadja. (Bár a nem törvényes vád semmisségének a korábbi kimutatása és a bírósági felfogás indokai nem szükségképpen esnek egybe, az előbbieket is felhívhatók a bírósági álláspont alátámasztására.) Az ellenkező nézet jelenik meg viszont azokban a bírósági határozatokban, amelyek akár igen jelentéktelen fogyatékoságokat a vád törvényességének hiányaként értelmezve a pótmagánvádat nem fogadják be, és a döntést véglegesnek tekintik. Ez feltűnő diszkriminációnak látszik. Annak jele, hogy a (köz)vádló vádért való felelősségét nem kívánják olyan döntésekkel hangsúlyozni, amelyek a vádlott büntetőjogi felelősségének bírói eldöntését kizárják, de a pótmagánvádra ezt az elképzelést nem tartják irányadónak.

Budapest, 2014. március 28.

Király Tibor

Erdei Árpád